

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

ПОЧАТКИ БІОГРАФІЇ КНЯЗЯ ЛЕВА ДАНИЛОВИЧА ТА ПОЧАТКОВИЙ ПЕРІОД ІСТОРІЇ ЛЬВОВА

Через відсутність джерельних відомостей про початки Львова його поява – разом з найдавнішим періодом розвитку – незмінно залишаються загадкою та полем широких здогадів, не завжди, як це нерідко буває за таких обставин, не тільки достатньо обумовлених, а й навіть – оправданих. З огляду на роль міста в історії західноукраїнських земель й України загалом упродовж багатьох століть, до них не можна було не привертати уваги. Проте водночас стан джерел, знана скромність археологічного вивчення та доступного археологічного матеріалу разом з давнішим потенціалом наукових досліджень не сприяли формуванню докладнішого погляду на саму проблему. Аналіз, радше, скромної – на тлі загальновідомого значення Львова – літератури вказує головним її недоліком (так чи інакше притаманним усім дотеперішнім спробам осмислення національного минулого) немало механічне відтворення знаної з “нерозбірливості”, й не завжди навіть певного походження історіографічної традиції, принаймні окремих вибраних, з тих чи інших причин “облюбованих” “яскравіших” її моментів. Внаслідок призвичаєння оглядатися на попередників, не вдаючись при цьому до належного критичного їх сприйняття, за практикованих підходів давніша система поглядів виявляється, нерідко, здатною стати доволі активним діючим гальмом як при осмисленні комплексу доступних відомостей, так і зусиллях з дальшого наповнення самого цього комплексу.

Яскравим свідченням такого “ходіння поміж багатьма невідомими” виступає, зокрема, цілком абстрактно сприйнята дилема: Данило чи Лев повинні були заснувати місто, яку незмінно виставляють мало не центральною таємницею вступного періоду його історії. Сама по собі вона уже в формулі підказує, нібито, заздалегідь готове вирішення, немов (на перший, звичайно, тільки погляд) наділене здатністю “усунути проблему назавжди”. Пожадане прозріння, либонь, мало би не потребувати належного всебічного аналізу окремих досі все ще так і не зауважених у їх львівському тяжінні моментів з широкого контексту історичної дійсності, зводячи ситуацію до нічим не оправданого, насправді, нічого не спроможного пояснити і навіть завідомо фальшивого в самій основі, наївного та штучного за своєю природою, поверхового протиставлення. Тому варто вдатися до докладнішого розгляду нечисленних доступних відомостей, на актуальному етапі осмислення обставин не так не засвідченого в джерелах самого заснування, як початкового періоду існування Львова здатних сприйматися твердо встановленими фактами, придатними до залучення у відповідному контексті. Причому, увага повинна зосередитися, власне, на виникненні й перших десятиліттях історії міста – періоді, в дотеперішніх викладах, звично, немало “поглинутому”

ширшим контекстом¹ та заступленому міркуваннями стосовно краще знаних реалій пізнішого походження².

Хоча початковий період історії Львова відомий надто мало, не випадало би, звичайно, сумніватися, що князь Лев Данилович³ наділив місто не тільки власним іменем, а й упродовж першого, приблизно, піввіку існування мав виступати головним постійно діючим “стимулюючим чинником” розвитку нововиниклого міського організму. Отже, варто би розпочати від особи самого князя, оскільки поширене дотепер “ходіння поміж невідомими” незмінно пов’язаним з окремими моментами біографії потенційного засновника та, практично, не задокументованою вірогідною діяльністю на терені міста за умов початкового етапу його розвитку.

Появу князя Лева Даниловича в історії фіксують поодинокі згадки на сторінках літопису, утвердженого в дотеперішній свідомості під приділеною унікальній історичній хроніці держави Романовичів тільки за новіших часів, загальноприйнятою досі назвою Галицько-Волинського. Їх випереджує єдиний переказ із самого кінця 1240 р. про безрезультатне сватання короля Данила Романовича в Угорщині, коли він акурат перед самим приходом монголів прагнув заручити одного зі своїх синів з тамтешньою королівною⁴. Невдало сватаним тоді нащадком міг бути тільки не названий при цьому на сторінках літопису юний Лев⁵. Проте найраніший посередньо і побіжно задокументований факт його біографії “молодшій” львівській темі не в стані придати нічого істотного.

З огляду львівського інтересу набагато цікавішою здатна виявитися перша самостійна поява молодого княжича на сторінках літопису під 1244 р. Тоді “Ростиславъ же оумоливъ Оугоръ много . просиса оу тьста да выидеть . на Перемышль вшедшоу емоу . собравше смерды многы пыщыць . и собра на в Перемышль . Даниль же и Василко слышавше . посласта Лва млада соуца . и тако ни во бои емоу внити младау соуцоу . посла сновца своего . Всеволода . Андрѣя и такова . иньи боіаре . бившимса имъ на рѣць Сѣчници . шдолъ Ростиславъ . многи бо имъ пѣшыць бѣющоу же Аньдрѣю и таковоу . сѣкоушимъса лють . Всеволь дъ не поможе имъ . и навороти конь свои на бѣгъ . бившим же са имъ много и шѣхаша цѣли . Данилови же бивши вѣсти . и поиде собравъ вои многи и пѣшыць . и прогнаше и землѣ и иде Оугры”⁶.

¹ Див, зокрема, новіші міркування на відповідну тему: *Ісаєвич Я. Д.* Початки Львова // *Історія України-Русі (історико-археологічний збірник)*. – Київ, 1998. – С. 291; *Книш Я.* Заснування Львова // *Семінарії “Княжі часи”*. – Львів, 2002. – С. 7–13; *Його ж.* Заснування міста // *Історія Львова: У 3 т.* – Львів, 2006. – Т. 1: 1256–1772. – С. 53–56.

² Таким підходом виразно позначено, зокрема, розмірковування: *Ісаєвич Я. Д.* Початки Львова.

³ Перші в новішій літературі короткі огляди біографії князя Лева Даниловича див.: *Dąbrowski D.* *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich* (Biblioteka Genealogiczna. – Т. 6). – Poznań; Wrocław, 2002. – S. 101–113; *Войтович Л.* Штрихи до портрета князя Лева Даниловича // *Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавні-*

ших часів до кінця XVIII ст.). – Київ, 2005. – Вип. 5. – С. 143–156. Докладніше див.: *Його ж.* Князь Лев Данилович (Славетні постаті Середньовіччя. – Вип. 1). – Львів, 1012; *Його ж.* Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301). – Львів, 2014.

⁴ *Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей*. – Москва, 1998. – Т. 2. – Стб. 785–786, 787.

⁵ Так відповідний епізод потрактував уже: *Грушевський М.* *Історія України-Руси*. – Львів, 1905. – Т. 3: До року 1340. – С. 54, 56.

⁶ *Ипатьевская летопись*. – Стб. 797. Новіші коментарі до цього сюжету див.: *Войтович Л.* Князь Лев Данилович. – С. 31; *Dąbrowski D.* *Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264)*. *Biografia polityczna (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy*. – Т. 1). – Kraków,

Ця розповідь про поразку княжих військ незмінно повинна викликати не тільки не заторкнуте в ній самій, а й мало зауважене та усе ще не пояснене зовсім, найважливіше, з огляду нашого інтересу, питання: чому “Даниль... и Василко... посласта Лва млада соуща . и ако ни во бои емоу внити младоу соущоу” тоді до Перемишля. Адже ризик, як завжди за таких обставин, мав видаватися цілком очевидним, а якимось безперечним практичним військовим значенням присутність ще зовсім юного на той час княжича – “тако ни во бои емоу внити младоу соущоу” – під час кампанії, звісно, не могла бути наділеною ніяк. Чому, попри молодість, батько, все-таки, пішов на зазначений крок, нібито, як здатне видатися, – без якоїсь очевиднішої, виразніше зазначеної практичної на це потреби? Випадало би визнати, що для вирядження у похід, все ж, мусила існувати істотна причина. Отож, її логічно вдається з’ясувати тільки в наступний спосіб. Князь Лев уже на той час повинен був одержати Перемишль⁷ і, попри надто молодий вік, саме внаслідок визначеного цим наданням особистого статусу мав виступити з військом, призначеним боронити від ворожого вторгнення не так давно отримані власні володіння⁸. За такого трактування не

2012. – S. 248–249; *Петегурич В.* Битва під Ярославом 1245 року; археологічний коментар до літописної розповіді // *Colloquia Russica*. – Kraków, 2013. – Series II, vol. 1: *Przemysł i ziemia przemyska w strefie wpływów ruskich X – połowa XIV w.* / Pod. red. V. Nagirnego i T. Pudłockiego. – S. 115–116; *Войтович Л.* Перемиський князь Лев Данилович // *Colloquia Russica*. – Series II, vol. 1. – S. 154; *Його ж.* Лев Данилович. – С. 48; *Його ж.* Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть. – Львів, 2015. – С. 199–200.

⁷ Виходячи з наведених міркувань, доказом князювання у Перемишлі потрактував участь у битві: *Войтович Л.* Лев Данилович... – С. 48. Пор.: *Його ж.* Перемиський князь. – С. 154.

⁸ До того, відколи князь Лев Данилович повинен був мати володіння, вдавалися неодноразово, проте міркування з відповідного приводу висловлювалися винятково принагідно, без належного врахування усіх наявних з відповідного приводу відомостей і, здебільшого, винятково на “загальнотеоретичних” підставах: *Коструба Т.* Княження Льва Даниловича Завойовника Люблинщини і Закарпаття. Загальний погляд і характеристика // *Нова зоря (Львів)*. – 1936. – Ч. 766 – С. 6 (“Окрему волость міг дістати щойно тоді, як став повнолітнім і здібним управляти нею самостійно”, тобто, за переконанням автора, тільки в 1250-х роках); *Крип’якевич І.* Львів княжих часів // *Нариси історії Львова*. – Львів, 1956. – С. 22 (“в той час, коли виникло місто, Лев був ще юнаком і не мав свого окремого князівства”); *Книш Я.* Заснування Львова. – С. 9 (запропоновано сповнене очевидного протиріччя твердження:

найімовірнішим видається надання – Перемишльської, Галицької і Белзької землі – “незабаром після одруження”, тобто, після 1246 чи 1247 р., й водночас – нібито, можливість такого кроку вже перед поїздкою короля Данила Романовича до монголів восени 1245 р.); *Dąbrowski D.* *Rodowód...* – S. 111 (відкликаючись до адресування документу Інокентія IV з 27 серпня 1247 р. “nato ejusdem Danielis”, ствердив: “Może on też świadczyć o osiągnięciu wówczas, to jest przed sierpniem 1247 roku, przez Daniłowicza samoistnego stanowiska w państwie halicko-wołyńskim, a to z kolei musiało się wiązać z jakąś istotną zmianą statusu księcia. Za taką z pewnością wypada uznać małżeństwo z węgierską królową i, powiązane z tym zapewne, wydzielenie dla Lwa włości”); *Войтович Л.* Де була столиця... – С. 713 (“Судячи з опису битви під Ярославом у 1245 р., Лев Данилович уже був удільним князем і очолював полк свого князівства”); *Книш Я.* Заснування міста. – С. 55; *Войтович Л.* Князь Лев Данилович. – С. 12; *Його ж.* Лев Данилович... – С. 11 (надання співвіднесено з одруженням: “За усталеною практикою, княжичі за таких обставин отримували окремі уділи”). Зіставлення цих висловлювань переконує у відсутності докладного і ближчого погляду на проблему. Щодо наведеного здогаду Я. Книша про можливість надання уділу перед від’їздом короля Данила Романовича до монголів, то в такому кроці не випадало би вбачати якоїсь практичної потреби. Коли б батько не повернувся від монголів, Лев ставав його природним наступником так само, як у 1205 р. сам Данило Романович після загибелі батька, а верхню владу в об’єднаній Галицько-Волинській

позбавлена очевидних ризиків й ніби не зовсім зрозуміла присутність юного княжича у перемишльському поході прибирає прийняттого пояснення. Тільки з урахуванням зазначеної аргументації участь, ще навіть наступного року під час битви поблизу Ярослав в очах літописця “дѣтску сущу”⁹, юного правителя вдається сприйняти логічно вмотивованою та закономірною, відомо якими міркуваннями оправданою. Щобільше, напрошується згода про можливість виділення волості власне стосовно недавно (докладніше див. далі), що й мало стати головним приводом причетності “початкуючого” правителя, не дивлячись на юний вік, у тогорічній перемишльській кампанії. Принаймні, на такий спосіб найраніший перемишльський акцент найдавнішого відображеного в джерелах етапу життєвого шляху князя (й водночас самотній, зрештою, хоч якось прив’язаний до Перемишля конкретний епізод з усієї достатньо довготривалої його біографії¹⁰) вдається у ніби прийнятний спосіб з’ясувати.

Хоча докладнішого контексту першого зафіксованого військового епізоду біографії молодого Лева Даниловича джерела не зберегли, логічно напрошується висновок, що на той час він уже мав перебувати на становищі найстаршого поміж синами короля Данила Романовича й розглядався спадкоємцем престолу. Тому, очевидно, зафіксований первістком перший син короля – Іраклій¹¹, про якого, зрештою, нічого більше не відомо¹², до того уже, мабуть, мав померти.

Найранішим достовірним свідченням про князя Лева як господаря певної, проте не названої, конкретної виокремленої для нього території зі статусом

державі все одно переходила до старшого за віком князя Василька Романовича, як це і відбулося після смерті короля Данила 1264 р. Тому сама пропозиція, радше, повинна бути визнана недостатньо обдуманого і в її істоті – позбавленою підстав.

⁹ Іпатьевская летопись. – Стб. 802.

¹⁰ У цьому зв’язку новіший шкід про Лева Даниловича як перемишльського князя (Войтович Л. Перемишльський князь... – С. 151–161) неунікнено заснований на фактах, насамперед, позаперемишльського походження разом з міркуваннями ширшого контексту. Не випадає, звичайно, шукати докладніших відомостей про тогочасне місто у новішому польському синтетичному огляді його історії. Текст написано з очевидною неподільно домінуючою перевагою “нейтральнішого” за самою природою археологічного первістка й зрозумілою для нинішніх господарів Перемишля мінімальною увагою до княжих часів. З історії міста XIII ст. наведено винятково декілька вибраних фактів зі неодмінним переважним зацікавленням до випадкових, правду кажучи, для відповідного етапу його минувшини моментів уторських і – немало перебільшених – польських. Контекст перемишльського аспекту біографії князя Лева Даниловича викладено на такий показовий для актуального польського сприйняття Перемишля у Галицько-Волинській державі та самої

запрезентованої історії спосіб: “Po śmierci Daniela, który nawet uzyskał koronę, panował Wasyłko, zaś po nim rządy nad Przemyślem sprawował Lew Daniłowicz. Nieco później w latach 1264 i 1270 za jego panowania Przemyśl ponownie staje się stolicą udzielnego księstwa kijowskiego, włodziemskiego lub halickiego”. Див.: Koperski A. Początki osadnictwa słowińskiego // Dzieje Przemyśla. – Przemyśl, 2004. – Т. 1: Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne, cz. 2: Analiza źródeł i synteza. – С. 153. Наведений фрагмент як класичний приклад помилки “усього з усім”, не випадало б розглядати докладніше. Навіть званого першого перемишльського єпископа Антонія (1219–1225) на тій самій сторінці названо “Добрянським”, приписавши йому прізвисько заслуженого церковного історика Перемишльської єпархії другої половини XIX ст. Єпархіальним центром місто, як при цьому стверджено, не дивлячись на віддавану впроваджені до літератури однозначні за вимовою джерельні перекази з відповідного приводу, мало бути тільки “przypuszczalnie”.

¹¹ Іпатьевская летопись. – Стб. 732 (“первѣнѣць бо бѣ оу него . Ираклѣи”).

¹² Новіший огляд джерельних переказів про нього та найдокладніші міркування з відповідного приводу наведено: Dąbrowski D. Rodowód... – С. 99–101.

самостійного правителя нині виявляються щойно папські булли від 27 серпня та 12 вересня 1247 р., адресовані не тільки Данилові та Василькові, а й, разом з ними, – також “nato ejusdem Danielis”¹³. Вони підтверджують офіційне функціонування самостійного статусу старшого сина короля перед серпнем зазначеного року, проте про само складення такого становища за актуального стану джерел залишається, хіба, здогадуватися¹⁴. Зіставлення лаконічного переказу папських документів із залученою до відповідного контексту розглянутою інформацією “перемисьльського” походження 1244 р. здатне вказати на можливість того, що цим першим володінням князя належалося стати саме Перемишлеві. Принаймні, не випадало би допускати функціонування в такому статусі якоїсь іншої території без будь-якого сліду по ньому в історичних джерелах¹⁵.

Для молодого князя за таких обставин Перемишль, безперечно, мав бути достатньо, неспокійною, делікатно кажучи, власністю, тому, закономірно, повинно постати питання, якими міркуваннями мали керуватися обидва Романовичі, приділяючи юному спадкоємцеві, власне, Перемишльське князівство. Перемишль віддавна тяжів до Галича й у другій половині 30 – першій половині 40-х років був об’єктом постійної боротьби з осілими в Галичі чернігівським князем Михайлом Всеволодовичем і його сином Ростиславом. Взаємні стосунки обох сторін літописець під 1235 р. передав зворотом “бывшю же межю ими . швогда мироу . швогда рати”¹⁶. Влітку 1237 р. король Данило Романович, вийшовши з-під Галича, “и возвративъшиса воеваста школо Звенигоро⁴ города же хоташа и нѣ возраста . бѣ бо стаа Бѣа в немь . шчоднаа икона”¹⁷. Тоді ж “Данилови же . в томъ же лѣ⁸ . пошедъшюу . на Михаила на Галичъ . шнем же мира просаши^м . даша емоу Перемъшль”¹⁸. Проте наступного року чернігівські князі знову “ѡаша ѡ Данила Перемъшль”¹⁹. Ще 1241 р. (насправді вже наступний рік) Перемишль належить Ростиславу Михайловичу, від імені якого там управляє рязанський князь Костянтин Володимирович. Тоді ж, після чергової втечі Ростислава з Галича, організовано знаний похід на Перемишль на чолі з двірським Андрієм, від якого в літописі зберігся яскравий лаконічний опис упокорення слуг перемишльського

¹³ Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia. – Romae, 1953. – Vol. 1. – P. 35, 36, 38.

¹⁴ Одним з прикладів таких недостатньо обміркованих здогадів сприймається, зокрема, можливість складення зазначеного статусу князя Лева “щойно незабаром після одруження (виділено – В. А.)” (Книш Я. Заснування міста. – С. 55), що здатне підводити до потенційного протиріччя з безперечним у його вимові свідченням наведених папських документів, коли сприймати одруження таким, що повинно було передувати зафіксованому в них статусові молодого князя (пор. також вище, приміт. 7).

¹⁵ Вказівки, нібито це мали бути не тільки Перемишльська, а й водночас також Галицька та Белзька землі (Книш Я. Заснування Львова. – С. 9; Його ж. Заснування міста. – С. 55), видають перенесення на контекст середини століття зафіксованої в літописному переказі званої фрази князя Володимира Василько-

вича з 1288 р. про три княжіння Лева Даниловича (Ипатьевская летопись. – Стб. 913), можуть виводитися також від поширених у літературі новіших, так само цілком здогадних міркувань. Втім, з наведеним свідченням у виразному протиріччі знаходиться зафіксована під тим же роком скарга князя Юрія Львовича на батька за намір відібрати надані йому раніше Белз, Червен і Холм: Там же. – Стб. 911. Т. Коструба твердив про три княжіння Лева Даниловича вже на 1253 р., але подавав при цьому не Белзьке, а, власне, Червене: Коструба Т. Початки Львова // Українські вісти (Львів). – 1936. – Ч. 9(47). – С. 3. Як переконує наведене зіставлення, відповідні міркування щодо контексту середини століття цілком здогадні й не засновані на належно обумовлених підставах.

¹⁶ Ипатьевская летопись. – Стб. 777.

¹⁷ Там же. – Стб. 776.

¹⁸ Там же.

¹⁹ Там же.

владики – прибічника галичан²⁰. Лише після цього, тобто, – не раніше 1242 р. юний Лев Данилович міг отримати Перемишль²¹. Розглянутий спільний з угорцями похід князя Ростислава 1244 р. мав на меті реванш й свідчив про намагання знову підпорядкувати місто. Зрештою, ще наступного року, напередодні Ярославської битви він “поиде к Перемышлю и собравъ тѣзьмьльцѣ многы сосоуды ратныиe и градныe (sic!) . и пороки . исполчивъ во̄я своа . и паки поиде . ко ярославу . и за собою встави гра^а Перемышль”²².

У пошуках пояснення чому юний князь Лев мав стати володарем Перемишля могло б видатися вірогідним прагнення на такий спосіб “ускладнити” чернігівським претендентам претензії до нього. Проте, радше, тут покликаний був відіграти свою роль ширший контекст. Коли постало питання виділення для юного княжича певного осередку з волостю, його не було шансів віднайти в ближчій околиці щойно заснованого Холма. Волинська частина держави Романовичів залишилася за Васильком Романовичем й ставити юного нащадка короля Данила туди не випадало. Зі знаних міркувань не могло йтися про Галич. Тому Перемишль як центр окремого князівства міг надаватися найбільше. Мабуть, свою роль при цьому повинна було відіграти також територіальна віддаленість від головного тогочасного фактору – монгольської загрози та врятування міста при нашесті зими 1240–1241 рр.

Хоча відзначені успіхи князя Ростислава Михайловича на місцевому ґрунті ще напередодні Ярославської битви здатні наголосити на очевидній номінальності влади юного сина Данила Романовича на початковому етапі його перемишльського урядування, про яке, крім зазначеного походу, втім, нічого більше не відомо. З огляду на можливий тоді вік Лева як нового перемишльського князя, про самостійність правління розважати, звісно, не випадало б. Надання явно мало бути розраховане “на виріст” й ця обставина певною мірою здатна відобразитися на всьому початковому періоді біографії Лева Даниловича, хоча в дотеперішніх уявленнях з відповідного приводу марно шукати належного усвідомлення самої проблеми. Втім, про перемишльське урядування не тільки початкового юного правителя, а й із пізнішого часу ніяких відомостей не збереглося, внаслідок чого гаданий ранній епізод виявляється однією з багатьох загадок тогочасної історії²³. Тим більше, що далі місто принагідно з’являється у літописному викладі знову щойно під 1287 р.²⁴ Тому, “логічне”, як могло би видатися, питання про можливе перенесення князя з Перемишля до новозакладеного Львова, на відкриття до якого можна натрапити в літературі²⁵, – винятково здогад, позбавлений будь-якого потенційного джерельного підтвердження. Звідсіля імовірна “перемишльська передісторія” Львова залишається поза можливостями доступності.

Наголошену в наведеному переказі 1244 р. молодість на той час князя Лева – “яко ни во бои емоу внити младоу соуцоу” – ще опукліше акцентує не набагато, однак, вимовніша під відповідним оглядом літописна розповідь про події наступного року. Вона зберегла одразу декілька згадок про участь юного князя у битві поблизу Ярослава. Короткий текст називає його тричі й при

²⁰Ипатьевская летопись. – Стб. 794.

²¹В одній з давніших публікацій Леонтій Войтович відніс початок перемишльського князювання до часу близько 1240 р.: *Войтович Л. Штрихи...* – С. 144.

²²Ипатьевская летопись. – Стб. 800.

²³Це дуже добре показує найновіше звернення до перемишльського аспекту біографії князя: *Войтович Л. Перемиський князь...*

²⁴Ипатьевская летопись. – Стб. 895.

²⁵*Войтович Л. Лев Данилович...* – С. 158.

цьому до проблеми віку кожного разу відкликається окремо й у достатньо відмінних виразах. Спершу “Лвови же . дѣтьскоу соуцоу пороучи и (батько – В. А.) Василкови . храброу соуцоу боѣриною . и крѣпкою . и да и стрезеть его во брани”²⁶. З такого висловлювання постає образ ще зовсім юного нащадка, але, на відміну від перемишльського походу попереднього року, – тепер уже допущеного до безпосередньої участі в битві, однак тільки при надійному супроводі досвідченого й бувалого у військових кампаніях опікуна з призначенням, водночас, ще й на охоронця²⁷. Проте одразу ж далі виявляється, що той же, ще ніби навіть достатньо “дитячого”, як висловився літописець, віку, молодий учасник при розгортанні битви мав зіткнутися із самим зверхником прибулих до околиць Ярослава угорських військових сил – “w того же гордаго Филю (угорського можновладця руського походження Фільнія – В. А.) . Львъ младъ сы . изломи копьє свое”²⁸. Сумніватися в правдивості цього переказу, звісно, не випадало б ніяк. Тобто, не дивлячись на наявність опікуна, юний княжич – виявляється – мав діяти на полі бою якщо не цілком, то, принаймні, досить самостійно. Приданий опікун – показово – надалі, немов виконавши відведену йому функцію (винятково) наголошення віку приділеного підопічного, зникає зовсім. Мабуть, успіхи молодого князя на полі бою вимовою реалій деактуалізували контекст молодості й наголошувати на ній надалі уже не випадало. Тому ще далі, у завершених описах вже відтворено зовсім іншого характеру картину як “Львъ ста на мѣстѣ воиномъ . посредѣ троупья . ѡвляюща побѣдоу свою”²⁹, на тлі двох попередніх наголошень його як “дѣтьскоу соуцоу” та “младъ”, радше, навіть не позбавленого певного, може, навіть несподіваного акценту. Не відомо також, на який спосіб сприйняття князя на полі битви після її завершення мало провадити до трактування його “ѡвляюща побѣдоу свою”.

Окрім очевидного стрімкого розвитку образу, наведене зіставлення засвідчує також застосування свідомо залученого літературного засобу, коли при описі заздалегідь кількогодінного перебігу подій (хоча й достатньо бурхливих у розвитку) постає являється тричі й кожного разу – в цілком іншому, немало відмінному, з вікового огляду, освітленні щодо придатності до участі в битві, наділеному яскраво вираженими ознаками послідовної еволюції. До того ж, з якихось анічим не зраджених у самому тексті міркувань авторів – випадає вважати – явно повинно було залежати на презентуванні князя “дѣтьскоу соуцоу” на початку викладу, як “младого” у розвитку й тут же одразу ж – уже ніби цілком зрілим воїном-переможцем на побойовищі завершеної переможної битви. Прагнення показати його, попри стверджену першою з наведених

²⁶ Ипатьевская летопись. – Стб. 802.

²⁷ Реалії цього переказу навряд чи вдасться погодити з твердженням: “Судячи з опису битви під Ярославом у 1245 р., Лев Данилович уже був удільним князем і очолював полк свого князівства”, див.: *Войтович Л.* Де була столиця Лева Даниловича? Джерельний аспект проблеми // *До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя.* – Київ; Львів, 2004. – Т. 1. – С. 713.

²⁸ Ипатьевская летопись. – Стб. 804. Найдокладніше про Фільнія див.: *Волощук М.* “Филя древне прегорды” / *Fila Suprunien-*

sis. Маловідомі сюжети з історії Галицької землі першої половини XIII століття // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Львів, 2011. – Вип. 20: *Actes testantibus.* Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича. – С. 189–196 (про засвідчену в літописі показово сутичку князя Лева з Фільнієм не згадано зовсім, зрештою, тільки побіжно відзначено й саму битву: попри очевидну вимову ярославського епізоду, автор зосередився, здебільшого, на давніших біографічних відомостях та галицьких родинних пов’язаннях свого героя).

²⁹ Ипатьевская летопись. – Стб. 805.

фраз молодість, дорослішим цілком очевидне, проте мотивів такого намагання літописця розгадати не вдається.

Йдеться, звичайно, винятково про літературний засіб, розрахований на звеличення, щось на зразок своєрідного короткого “прихованого панегірику”. Безперечно, в такому підході варто вбачати також свідчення вірогідних конкретних обставин укладення відповідної частини літописної оповіді, про які випадало би, хіба що, здогадуватися. Щодо очевидної алюзії до якоїсь конкретної на час укладення самої розповіді обставини біографії князя навряд чи випадало би мати сумніви: цілеспрямоване уславлення молодого князя видається цілком очевидним. Образ молодого звияжця вивичено у сконцентрованому стрімкому розвитку через залучення продуманих суто літературних засобів, проте в контексті нашого інтересу сприймається, передовсім, не так не позбавлена очевидної самостійної вартості літературна, як, насамперед, звичайно, – фактична сторона. Адже “яко ни во бои емоу внити младоу соушоу” ще під 1244, “дѣтскоу соушоу” і “младѣ” на полі битви наступного року, князь, звичайно, мав би перебувати тоді у ще достатньо молодшому віці, для якого використані в літописному викладі окреслення могли бути стосовними і вжитими за відповідних цілком “дорослих” обставин. Особливо, з огляду на виразно панегіричний – щодо молодого князя – характер розповіді. Хоч і позбавлені будь-якої конкретики, вони, все ж, здатні слугувати єдиним актуально доступним вихідним моментом для розмірковувань про можливий час народження і вік князя на середину 1240-х років³⁰, з якими безпосередньо співвідноситься й проблема початків Львова. Принаймні, на нинішньому етапі осмислення відповідного комплексу фактів, – набагато більше, ніж досі, звично, гадалося, оскільки “віковий момент” дотепер не фігурував як окремих істотний самостійний аргумент при, здебільшого, достатньо лаконічних і не завжди належно конкретних давніших розмірковуваннях стосовно початків міста над Полтвою³¹.

У новітній літературі цієї обставини не зауважив, зокрема, Я. Книш, який використав розглянуті згадки про молодого князя на полі Ярославської битви вибірково, вказавши лише, нібито відповідна літописна стаття тільки “повідомляє, що тоді “Левъ младѣ сыи”³². Водночас, ближче до кінця ще того ж абзацу,

³⁰ За практикованих досі, здебільшого, побіжних трактувань наведені фрагменти опису Ярославської битви як джерело для визначення часу народження князя Лева Даниловича не привернули належної уваги. Правда, їх зіставив ще Теофіл Коструба в лаконічному викладі з самими тільки конкретними словами, виділеними з ширшого контексту: “літописець розпачає, що він був “дѣтескъ” або “младѣ”, додаючи до цього прийняте на “1246 чи 1247” одруження й прийняте на 1254 р. народження сина. У підсумуванні стверджено: “З того виходило б, що Лев уродився після 1230-ого року, а вже ніяк не раніше, бо тоді ніяк не біг би бути названий “детским” у 1244 році”, див.: *Коструба Т. Княження...* – С. 6. Вперше всі три збережених у літописному викладі перекази навів: *Dąbrowski D. Rodowód...* – S. 102–103. Проте докладніше при цьому їх не зіставлено. Ав-

тор обмежився твердженням: “Przytozone informacje pozwalają wysnuć wniosek, że w 1244 i 1245 roku najstarszy z wówczas żyjących synów Daniela Romanowicza był człowiekiem stojącym na granicy dorosłości, jeszcze jednak po stronie wieku młodzieńczego” (Ibidem. – S. 103).

³¹ Показовим прикладом здатне, зокрема, служити наведене твердження Івана Крип’якевича “в той час, коли виникло місто (Львів – В. А.), Лев був ще юнаком і не мав свого окремого князівства”: *Крип’якевич І. Львів...* – С. 22. Див.: *Книш Я. Заснування Львова.* – С. 9. Закономірно, ще лаконічнішим щодо викладу комплексу доступних реалій відповідного процесу виявляється написаний із залученням широкого історичного контексту відповідний невеликий розділ новітньої біографії князя: *Войтович Л. Лев Данилович...* – С. 54–62.

³² *Книш Я. Заснування Львова.* – С. 8.

стверджено: “Звичайно, не потрібно... надто серйозно сприймати повідомлення літопису, що напередодні (виділено – В. А.) битви під м. Ярославом Лев “дѣтску сущу”³³. Однак літопис, як уже зазначалося, вказує ніяк не на ситуацію “напередодні битви” – наведений фрагмент є першою трьох цитованих згадок про молодого князя, збережених в описі самої битви. Таке очевидне перекручення властивого контексту, до того ж, вибірково використаного переказу не просто зайвий раз вказує на поверховість його залучення. Окрім того, складається враження не про докладне вивчення відповідного запису літописного оповідання, а використання лише одинокого його аспекту для допасування до уже задалегідь готової конструкції – не без очевидного приречення стати “жертвою концепції”. Чому першу з наведених вказівок щодо віку князя не належить “надто серйозно сприймати” – запитання риторичне. Єдиним аргументом, що його вдається вивести з самого пропонованого міркування, є суперечність здогадам самого Я. Книша щодо можливого часу народження князя...

При дотеперішніх зверненнях до цієї проблеми прийнято датувати народження князя Лева Даниловича близько 1225 р., як це, не вдаючись до коментування, без будь-яких пояснень подав у генеалогічній таблиці Романовичів Михайло Грушевський³⁴, чи “значно після” цього року³⁵, або ж, в іншій, пізнішій версії – 1228 р.³⁶, як твердив уже після нього, але так само тільки в таблиці й теж без коментарів, Миколай де Баумгартен³⁷. Теофіл Коструба пропонував час після 1230 р., але ніяк не раніше цього року³⁸, відкликаючись до частини наведених відомостей з опису Ярославської битви. Проте ця версія, висловлена в популярному газетному виданні, фактично, виявилася не зауваженою й не увійшла до “великої науки”. Пізніші часткові модифікації обох сприйнятих канонічними пропозицій³⁹ не супроводили важливі уточнення, засновані на міркуваннях принципового наповнення. Істотніше інше, досі – при традиційно немало механічному повторенні сприйнятих непідважливо авторитетними думок попередників – не зауважене. Якщо б князь, справді, мав народитися, як за М. Грушевським, ще близько 1225 р., то на який спосіб літописцеві випадало би наголосувати при описі подій 1245 р. на ще, нібито, дитячому (sic!) на той час віці, близько двадцятилітнього тоді воїна? Хоча за прикладами з інших ситуацій, звісно, не випадало би визнавати вирішальної вимови, все ж, нагадаємо, що його батько одружився, приблизно, в 16-річному віці. Одразу ж після цього він мав вирушити у свій перший самостійний військовий похід⁴⁰, увінчаний приєднанням захоплених давніше “ляхами” територій, звично сприйнятий початком подальшого стрімкого розвитку біографії. Під 1213 р. у

³³ Там само. – С. 9.

³⁴ Грушевський М. Історія... – С. 568. Б До народження князя ближче цієї дати у новішому найповнішому огляді його біографії прихилився: Войтович Л. Лев Данилович... – С. 9.

³⁵ Баумгартен Н., де. Вторая ветвь князей галицких. Потомство Романа Мстиславича // Летопись Историко-родословного общества в Москве. – Москва, 1909. – Т. 5, вып. 1(17). – С. 17.

³⁶ Ejusdem. Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X-e au XIII-e siècle // Orientalia Christiana. – Roma, 1927. –

No 1(35). – Tabl. XI.

³⁷ Новіший, найдокладніший огляд проблеми зі схиланням до часу між 1225–1229 рр.: Dąbrowski D. Rodowód... – S. 102–103. Водночас з'явилася також дещо вужча пропозиція стосовно 1227–1229 рр.: Книш Я. Заснування Львова. – С. 9.

³⁸ Коструба Т. Початки Львова. – С. 3.

³⁹ Книш Я. Заснування Львова. – С. 8–9; Dąbrowski D. Rodowód... – S. 101, 103; Книш Я. Заснування міста. – С. 54; Войтович Л. Князь... – С. 10; Його ж. Лев Данилович... – С. 9.

⁴⁰ Ипатьевская летопись. – Стб. 732–733.

розповіді про події 1218 р. батько, народжений, очевидно, 1201 р., відзначений як “младъ бѣ”, “младъ съ показа моужство свое . и всю ноць бистаса”⁴¹. Цей випадок пропонує красномовний приклад можливої участі в битві сімнадцятирічного князя й здатний слугувати недооціненим досі вартим уваги аргументом до сприйняття літописного викладу про молодого Лева Даниловича на полі Ярославської битви та, за відсутності джерел, – неминуче дискусійного питання про його вік на той час.

Перебиваючись, насамперед, відтворенням уже висловленої авторитетної думки, наступні тиражувальники ранньої версії не звернули уваги на зазначену загальнодоступну обставину, здатну цілковито заперечити можливість так раннього народження князя. Навіть запропонований у М. де Баумгартена 1228 р. давав би на 1245 р. уже близько 17 років, що також не видається прийнятним з огляду виразного наголошення у наведеному першому фрагменті літописної статті віку ще дитячого. З тих же міркувань неприйнятно й пропозиція Даріуша Домбровського бачити на полі битви особу 15–18-річну⁴², чи Ярослава Книша – 16–18-річну⁴³. Не зовсім переконливою з відповідного огляду видається навіть новіше, виснуване так само з позаджерельних міркувань пропонування 1229 р.⁴⁴ Виразно наголошена в літописному викладі “дитячість” та опіка – випадає закладати – повинні би асоціюватися зі ще очевидніше юними літами, зокрема, – на тлі відзначення приблизно 18-річного батька – короля Данила “молодим” у битві під 1218 р. Запропоноване зіставлення переконує у необґрунтованості, практично, загальновизнаного досі здогадно прийнятого погляду стосовно народження князя ще, нібито, в другій половині 1220-х років. Насправді, з огляду на зафіксовані нездатність до участі у військовій кампанії під 1244 р. та навіть ще “дитячий” вік і на час Ярославської битви влітку наступного року та допущення до участі в ній тільки в супроводі опікуна, логічно може йтися не про другу половину 1220-х років, а народження вже десь тільки близько 1230 р. Тому з цього огляду випадало би в певному сенсі повернутися до “забутої”⁴⁵ пропозиції Т. Коструби про час після 1230 р., ніяк не раніше цього року. Хоча, звичайно, з огляду на здогадне походження, застосована при цьому категоричність не здатна отримати підкріплення у переконливих аргументах. Само ж датування вартує визнати неунікнено умовним – у сенсі близько 1230 р. й, виходячи з вимови дворазового принагідного відзначення віку молодого князя в описі Ярославської битви, сумнівно, аби дуже раніше, принаймні ніяк не в середині чи одразу після середини 1220-х років.

Перемістивши на зазначений спосіб акценти в істотній, проте недооціненій досі у її значенні для проблеми початків Львова обставині часу народження особи, від якої тут немало повинно було залежати, здатній, зокрема, підказати можливі подальші міркування також щодо певних моментів вірогідної хронології розгортання самостійної активності молодого князя на місцевому ґрунті, як і потенційної причетності до початків міста його батька – короля Данила

Новіший коментар до викладеної ситуації з наголошенням на польському її контексті див.: *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* – S. 96–97.

⁴¹ Ипатьевская летопись. – Стб. 734.

⁴² *Dąbrowski D. Rodowód...* – S. 103.

⁴³ *Книш Я. Заснування Львова.* – С. 9 (“Про те із великою долею ймовірності можна

припустити, що й Левові було тоді приблизно 16–18 років. Отже, народження Лева відбулося у такому часовому проміжку: 1227–1229 рр.”).

⁴⁴ *Dąbrowski D. Rodowód...* – S. 103.

⁴⁵ У новішій літературі до неї відкликався тільки: *Книш Я. Заснування Львова.* – С. 8.

Романовича, можна перейти до наступних необхідних кроків з докладнішого осмислення теми. При цьому варто, звісно, привертати увагу, насамперед, до тих істотного наповнення обставин, які досі не викликали належного зацікавлення у львівському контексті, або ж навіть взагалі ще не мали нагоди потрапити в цьому зв'язку до поля зору.

Пізніша дата народження князя Лева Даниловича, насамперед, відкидає найновіше з-поміж запропонованих досі в літературі “датувань” заснування Львова зусиллями князя – поданий як “сенсаційний” 1240 р.⁴⁶ А вже на той час “засновників”, як тепер виявляється, мабуть, і в найкращому разі могло бути ще й навіть не дуже більше десяти років... Ситуація настільки очевидна, що вдаватися до коментування та розвивати дискусійний запал, звісно, не випадало б. Серед історіографії початків Львова це, може, навіть найяскравіший приклад цілком механічного залучення випадкових, не засвідченого походження відомостей та побудови на їх основі поспішних висновків, насправді позбавлених будь-яких підстав (і навіть не без очевидного анекдотичного забарвлення).

Останнім часом привернуто увагу також до обставини, спроможної конкретизувати *terminus post quem* для часу появи міста: Романовичі, ніби, мали отримали змогу діяти на теренах, на яких воно виникло, не раніше, як з кінцем літа 1245 р., після того, коли за нез'ясованих обставин після Ярославської битви зникає з джерел белзький князь Всеволод Олександрович⁴⁷, оскільки територія, на якій належало з'явитися Львову, давніше мала входити до Белзького князівства й не була підпорядкована Романовичам⁴⁸. Однак це міркування не видається слушним. 1235 р. Данило Романович, як уже згадано, прагнув захопити Звенигород як “галицьке” місто й про якийсь його “перехід” упродовж наступного десятиліття до белзьких князів нічого не відомо. Львів виник на теренах Звенигородської землі⁴⁹. Тому наведений аргумент з пропозицією *terminus post quem* не може бути прийнятий. Фактом залишається лише перша побіжна згадка про Львів як уже існуючий значніший осередок при описі пожежі Холма 1256 р.⁵⁰ На тлі відсутності будь-яких прямих джерельних

⁴⁶ Паславський І. Хто і коли заснував місто Львів? Вірогідні й невірогідні дати заснування столиці Галичини. – Львів, 2010. – С. 10–17. Не дивлячись на прикінцевий висновок “повідомлення французького історика Мішеля Ле Кієна про заснування Львова 1240 р. князем Левом Даниловичем ґрунтується на серйозній джерельній базі, а сама дата може вважатися цілком вірогідною” (Там само. – С. 27), про власне “джерельну базу” в наведеній пропозиції насправді не йшлося взагалі, оскільки визнавати документальну вартість свідчень автора XVIII ст., щодо ситуації середини XIII ст. у цьому конкретному випадку не випадало би ніяк. Показово, що в самого новітнього першовідкривача зазначеної дати добре знана в літературі проблема часу народження прийнятого засновника не постала зовсім, хоча вартість цього відкриття визначає саме вона.

⁴⁷ Восстанне згаданий у літописі при описі Ярославської битви: Іпатъвская лето-

пись. – Стб. 803.

⁴⁸ Войтович Л. Лев Данилович... – С. 61. Близьку хронологічну межу, як уже згадувалося, свого часу здогадно пропонував І. Крип'якевич, виходячи, однак, від гаданого часу одруження князя Лева. Це міркування також зайвий раз спростовує зазначене французького походження датування появи Львова 1240 р.

⁴⁹ Гутало В. Звенигород і Звенигородська земля у XI–XIII століттях (соціоісторична реконструкція). – Львів, 2014. – С. 443. Отляд території Звенигородської землі див.: Там само. – С. 428–446.

⁵⁰ Іпатъвская летопись. – Стб. 841. Очевидним “перепрацюванням у львівському інтересі” сприймається твердження Я. Книша “Складається враження, що пожежу Холма спостерігав саме Лев із своїм оточенням із Львова, завдяки чому відповідна інформація потрапила у літопис”: Книш Я. Початки Львова. – С. 9. Показово-

переказів щодо появи Львова віддаватися можливому дальшому уточненню самої вірогідної дати, звичайно, навіть не випадало б. Варто, однак, зауважити, що немає ніяких підстав твердити, ніби це мало відбутися десь одразу наступного 1246 чи 1247 р. у зв'язку з одруженням князя Лева Даниловича⁵¹, ставлячи виникнення нового міста саме до такого контексту, оскільки для цього немає ніяких переконливих підстав.

За окреслених на такий спосіб обставин важливішим видається, звичайно, не цілком надумане у львівській ситуації питання про певний рік та конкретно засновника в особі короля Данила чи його сина Лева, а, найперше, звичайно, стосовно Львова досі зовсім не зауважена проблема того, що, власне, випадало би мати на увазі під “заснуванням” й водночас також – що конкретно було засновано. За незмінного призвичаєння до відзначеного неодмінно немало механічного та поверхового використання нечисленних відомостей з відповідного приводу, збережених на сторінках унікального літописного джерела, цей момент також належить до тих, які дотепер не привернули достатньої уваги. Адже загальновідомо, наприклад, що, за свідченням літопису, Угровськ існував уже на початку століття⁵², проте під 1269 р. літописна розповідь вказує: “Данилови бо княжащоу . во Володимѣрѣ созда градъ Оугорескъ . и постави во немь пискоупа”⁵³. При побіжному та буквальному прочитанні з цього мало, нібито, виходити заснування Угровська заходами щойно, власне, короля Данила Романовича. Холм так само не повинен був з'явитися у безлюдній місцевості, оскільки знаменитий літописний епізод вибору місця для нього вказує як засновник “вопраша . тоземѣць . како именується мѣсто се”⁵⁴ й новіші археологічні дослідження підтвердили давніший історичний родовід самого населеного пункту⁵⁵. Вимова лаконічного оповідання про початки Холма щодо його заснування та найдавнішого короткого періоду розбудови цілком конкретна: закладено градець малъ”/“градѣць малъ” та одразу ж вслід за ним у короткому проміжку часу – “гра^ѣ инъи”⁵⁶. Міркування ширшого контексту підказують необхідність мати на увазі також інший загальновідомий, хоча ще більше віддалений від львівських реалій факт – київські “місто Володимира” та “місто Ярослава”. Як спресований у часі вияв тієї ж моделі, безперечно, не зайве пригадати й зазначені літописні холмські “градець” (“градѣць”) та “гра^ѣ”. Принаймні, не відому нам конкретику розвитку подій на львівському ґрунті з появою нового міста варто мати на увазі навіть за відсутності докладніших відомостей про нього.

Археологія вказує на однозначно ранішу історію поселення також і на місці Львова, проте актуально доступні результати його досліджень все ще надто скромні й, головне, – не прибрали систематичності, здебільшого випадкові та мало вимовні, а їх трактування – незмінно поверхові. До того ж, немало пропонуваніх давніше датувань (що є проблемою не тільки власне львівської археології), нерідко, виявляються достатньо малообґрунтованими, а то й взагалі – доволі

літературний виклад здатний підказати в запропонованому нічим не обумовленому здогаді неперевірене “перше захоплення”, не тільки неспроможне мати нічого спільного з прийнятними реаліями, а й з-поза прийнятих канонів жанру.

⁵¹ До вірогідного взаємозв'язку обох цих подій свого часу привертав увагу: Крип'якевич І. Львів... – С. 22.

⁵² Ипатьевская летопись. – Стб. 721

(“Влександръ приа Оугровескъ . Верещинъ Столпъ . Комовъ” – під 1204 р.).

⁵³ Там же. – Стб. 842.

⁵⁴ Там же.

⁵⁵ Польські археологи, звісно, цілком даремно вбачали в цьому якесь відкриття. Насправді вони лише підтвердили те, що стверджено в літописі й чого вони не зауважили.

⁵⁶ Ипатьевская летопись. – Стб. 842, 843.

сумнівними⁵⁷. Складається навіть враження щодо схильності давніших, скромних за тогочасних умов публікацій нечисленних археологічних досліджень міста перебільшувати вимову наявних свідчень до найдавнішого, дописемного періоду його історії, трактувати їх з оглядом на заздалегідь обрану “концепцію”.

Тому на актуальному етапі осмислення проблеми очевидною є необхідність комплексного перегляду як самих археологічних матеріалів та виведених від них відомостей до найдавнішого періоду історії Львова, так і запропонованих їх інтерпретацій. Цей обов'язок лежить на археологах і без такого актуального верифікування комплекс археологічних матеріалів та відомостей львівського походження, практично, не надається для повноцінного використання у подальших студіях над виникненням міста⁵⁸. Потенційні можливості археології при дослідженні найдавнішого Львова поки виявляються залученими, а їх результати – тим більше – придатними до подальшого використання у розмірковуваннях стосовно його початків все ще надто скромно.

Коли за дослідженнями, переважно, випадкових і вибіркових розвідок та докладнішого вивчення поодиноких незмінно обмежених скромних площ у різних частинах міста територію самого заселення, загалом, можна визнати локалізованою достатньо переконливо, то докладніших відомостей про поселення, яке випадає сприймати безпосереднім історичним попередником Львова, немало обмежена в можливості маневру на терені міста археологія все ще запропонувати не в стані. А до давніших її висновків з відповідного приводу випадає підходити з уже відзначеною обережністю. При цьому, зокрема, фактично відсутнє повноцінне впровадження до наукового вжитку найбагатших віднайдених досі різночасових матеріалів за результатами систематичного вивчення одинокі стосовно більшої території на околиці гаданого найдавнішого міського ареалу княжої доби – на терені ринку “Добробут”.

Аналіз літописних переказів щодо діяльності знаного з будівельної активності короля Данила Романовича вказує, коли йдеться про заснування, насамперед, на закладення укріпленої резиденції – граду⁵⁹. Принаймні, саме

⁵⁷ Новіший огляд цих матеріалів див.: *Лазурко О., Шніцар М.* Матеріали княжої доби в історичній частині Львова (див у цьому випуску, с. 15–22). Пор. також: *Терський С.* Поселенська структура-агломерація ранньосередньовічного Львова: зауваження до системного вивчення (див у цьому випуску, с. 9–14). Відкликання до необхідності перегляду датувань багатьох матеріалів з давніших археологічних досліджень на терені Львова уже стали звичними в новіших публікаціях, див, зокрема: *Його ж.* До проблеми датування археологічного матеріалу періоду Галицько-Волинської держави // *Наукові записки Львівського історичного музею.* – Львів, 2001. – Вип. 10. – С. 132–133; *Петегирич В.* Село над Полтвою – попередник Львова // *Історія Львова...* – С. 36, 37.

⁵⁸ Показово, що Віра Гупало при новішому докладному огляді заселення Звенигороду та його околиці територію самого Львова, фактично, обійшла увагою. Стверджено тільки: “Щільна забудова в межах

сучасного Львова є суттєвою перешкодою для з'ясування питання про розвиток поселенської структури...”, див.: *Гупало В.* Звенигород... – С. 443.

⁵⁹ Аналіз відповідного терміну за літописними переказами навів: *Баран О.* Образ укріпленого міста у Галицько-Волинському літописі // *Дрогобицький краєзнавчий збірник.* – Дрогобич, 200 . – Вип. 9. – С. 157–159. Правда, запропоноване трактування граду (городу) в значенні “стіна” не видається обґрунтованим, оскільки окремі використані приклади виразно вказують на стіну як елемент граду. До того ж, у не врахованому в цитованому огляді завершени опису Ярославської битви градом названий табір князя Ростислава Михайловича поблизу Ярослава – “Данило же и Василко . не идоста в городъ”, “Даниль же горо^а за^еже . еже Ростиславъ создалъ”: *Ипатьевская летопись.* – Стб. 805. Тобто, властиве наповнення терміну град відповідає поняттю укріплення. Зрештою, саме в такому значенні його

так виглядає ситуація з самотнім докладніше задокументованим яскравішим прикладом – заснуванням Холма, коли король у короткому часі заклав згадані “градєць малъ” (“градѣць малъ”) та “гра^а ингы”⁶⁰. Як не дивно, але холмський літопис короля Данила Романовича нічого не повідомляє про його будівельну активність поза містом⁶¹. Самотнє принагідне відзначення стосується періоду після спалення Холму, коли король “бѣ бо грады ингыа жижаи противоу безбожnymъ Татаромъ”⁶². Так само в лаконічній посмертній похвалі відзначено “иже созда города многи”⁶³. Проте вимову наведеного холмського переказу не варто абсолютизувати. Водночас у тій же розповіді король “заложил град Угровск и поставил в нем бискупа”⁶⁴. Тому залучене поняття у наведеному контексті здатне не менш виразно вказувати також і на заснування, власне, міста, тобто пропонувати їй очевидне ширше за змістом наповнення відповідної дії, не обмеженої спорудженням самого граду. Таке поєднання укріпленої резиденції та міста, цілком очевидно, мало спрацювати і в аналізованій львівській ситуації, хоча ця її особливість досі не викликала належної уваги. У літописі, однак, конкретно виступає тільки укріплення під 1259 р.

Перша згадка 1256 р. про місто, засвідчуючи його існування на той час та вже тоді потенційний важливіший статус (втім, до нього здатна відсилати, найперше, ситуація 1259 р.), не подає при цьому стосовно самого поселення жодної конкретної інформації. Радше, вона навіть не стосується самого міста, оскільки холмську заграву мали оглядати, власне, з Високого замку, а не з його північно-західного та західного підніжжя, яке сама Замкова гора від півночі заступає. Не випадало би, звичайно, гадати як мали співвідноситися місто й укріплена княжа резиденція, наскільки і в який спосіб давніше поселення “перетворювалося” на місто й наскільки активно, зокрема, мав відбуватися цей процес перед 1259 р. – упродовж перших, щонайбільше, півтора десятиліть існування Львова загалом, оскільки ніяких відомостей про нього немає. А повноцінне археологічне відкриття найстаршого Львова, потенційно здатного сприяти з’ясуванню відповідних обставин, усе ще випадає очікувати...

Ніяких труднощів не викликає, натомість, походження назви міста. Вона однозначно відсилає до особи старшого на той час сина короля Данила Романовича – Лева Даниловича. У зв’язку з цим випадало би тільки пригадати все ще належно так і не сприйняте у його потенційному львівському відкликанні існування за тих часів неподалік від Крем’янця на Волині не набагато старшого, як є підстави здогадуватися, досить вірогідно названого на честь Данила Романовича укріпленого поселення Данилів⁶⁵, заснованого – належалося би

залучено й у наведеному літописному переказі щодо початків активності на холмському ґрунті короля Данила Романовича

⁶⁰Ипатьевская летопись. – Стб. 842, 843.

⁶¹Александрович В. Холмське будівництво... – С. 74.

⁶²Ипатьевская летопись. – Стб. 845.

⁶³Там же. – Стб. 842.

⁶⁴Там же. – Стб. 842, 843.

⁶⁵Літопис відзначає його двічі, коли 1241 р. Батий “видив же Креманѣць и градъ Даниловъ . яко не возможно прияти емоу . и ѿиде” (Ипатьевская летопись. – Стб. 786) та 1259 р., коли на вимогу монголів “Левъ розмета . Даниловъ и Стожекъ” (Там

же. – Стб. 849). Його заснування згодом співвідноситься з раннім володимирським періодом активності короля Данила Романовича: Александрович В. Князь володимирський // Александрович В., Войтович Л. Король Данило Романович (Славетні постаті Середньовіччя. – Вип. 3). – Біла Церква, 2013. – С. 62–63. Наведену тут дату появи Данилова необхідно, однак, поправити на період після 1227 р., коли зі смертю луцького князя Мстислава Ярославовича Німого та його сина Івана Мстиславовича відповідна територія відійшла до Романовичів. Принагідно випадає привернути увагу до цілковитої безпідставності твердження, нібито

вважати – у володимирський період біографії короля⁶⁶. Таке вимовне співпадіння здатне вказати навіть на імовірність якоїсь певної традиції з відповідного приводу серед Романовичів, хоча, правда, інших аналогічних прикладів з їхнього середовища й не зафіксовано⁶⁷.

Істотною, не сприйнятою досі в її потенційному значенні проблемою початків Львова сприймається його сусідство з недалеким Звенигородом – одним з важливих осередків історичного перемишльсько-львівського регіону княжої доби з-перед середини XIII ст.⁶⁸ У такому контексті попередник Львова здатний сприйматися своєрідним віддаленим передмістям звенигородського осередку. Знищення Звенигороду при монгольському нападі на початку 1241 р. й поява неподалік від нього, починаючи, вірогідно, від другої половини ще того ж десятиліття, цілком певно, – не пізніше середини наступного десятиліття, Львова мала би вказувати на вірогідний перехід певної частини вцілілого населення знищеного міста та переорієнтацію пов'язаної з ним найближчої округи, а якоюсь мірою, – також, безперечно, і відповідної традиції, до Львова. Видається навіть, що поява Львова як нового, від самого початку налаштованого на активний розвиток (див. далі) міського осередку здатна була стати одним з істотних чинників, внаслідок співдії яких Звенигородові вже не належалося відродитися. Хоча питання про те, чому сталося саме так приречене залишитися нез'ясованим. В археології західноукраїнських земель відомі й інші такі покинуті з різних причин давніші поселення⁶⁹. Найяскравішим

Данилів споруджено з призначенням... на столицю Данила Романовича: *Книш Я. Початки Львова.* – С. 9. Доступні надто скромні літописні відомості про місто не пропонують для такого міркування ніяких аргументів, не надавалося воно на таке призначення і з огляду самого розташування. Не дають підстав для такого висновку й знані обставини володимирського періоду біографії короля та скромно засвідчений у літописі його шлях з Володимира через Угровськ до Холма (увагу до цього явища привернуто: *Александрович В. Князь володимирський.* – С. 63). Нова столиця засвідчена скупими літописними переказами в центрі інтересів короля уже з-перед кінця 30-х років. Найновіші зауваження з відповідного приводу див.: *Його ж. Холм...* – С. 165; *Його ж. Холмське будівництво...* – С. 42–43. Ярослав Ісаевич у контексті початків Львова розглядав Данилів разом з Львовом серед “градів”, закладених проти “безбожних татар” й, з огляду на знані війни 1240-х років, відносив їх появу до пізнішого часу – “найправдоподібніше датувати спорудження Холма, Угровська, Данилова, Львова та інших укріплених міст князівства кінцем 40 – першою половиною 50-х рр. XIII ст.”. У продовженні стверджено: “Є підстави вважати, що укріплений град Львів споруджено одночасно з Холмом або невдовзі після нього”, див.: *Ісаевич Я. Д. Початки Львова.* – С. 291. Однак таке твер-

дження суперечить загальновідомому, задокументованому літописним переказом існуванню перелічених міст, окрім Львова, ще перед монгольською навалою, тому їх поява не може бути співвіднесена із заходами, спрямованими проти “безбожних татар”. Зрештою, сама ця фраза, як уже зазначено, прилаштована з літописного викладу про зусилля короля шойно періоду відбудови спаленого 1256 р. Хому.

⁶⁶ До вірогідного зв'язку обох назв увагу привернуто: *Александрович В. Князь володимирський.* – С. 62. Не зайве також пригадати засвідчену згаданим епізодом 1259 р. належність Данилова (як і Стожка) на той час до володінь князя Лева Даниловича.

⁶⁷ Обидва найменування привернули увагу Я. Ісаєвича, проте при їх зіставленні відзначено тільки “паралелізм... найменувань”, що “підтверджує походження назви Львова від імені князя Льва”: *Ісаєвич Я. Д. Початки Львова.* – С. 291.

⁶⁸ Найдокладнішу презентацію відомостей археологічного дослідження міста запропоновано: *Гунало В. Звенигород...*

⁶⁹ Новіший огляд цієї проблеми на матеріалах, найперше, території басейну верхів'їв Західного Бугу й Вепру з відкликанням до ситуації на інших теренах див.: *Ляска В. “Иде Володимирь... и заа грады ихь...”*: Рюриковичі та “окняжіння” племінних земель у верхів'ях Західного Бугу й

прикладом є знищений тоді ж Плісеськ, який так само вже не відродився. Тому проблема співвідношення давнього Звенигороду та нового Львова здатна органічно вклатися до ширшого контексту загальних історичних процесів у регіоні. Водночас вона виступає також важливим, практично не зауваженим досі аспектом загальнішого наповнення невідомої початкової історії міста над Полтвою. При цьому співвідношення обох міст у їх співіснуванні не випадало би спрощувати. Тим більше, що за археологічними матеріалами надалі на території першого з них спостерігається відродження життя. Проте воно зафіксоване, здебільшого, могильниками, завідомо обмежені свідчення яких доповнюють дані будівництва та, загалом, скромніші речові матеріали⁷⁰, на підставі яких неможливо, однак, опрацювати докладніше уявлення про характер тогочасних процесів на місцевому ґрунті. Показово, що В. Гупало, з одного боку, твердить про ситуацію “у щент зруйнованому місті”, а з іншого – на підставі поодиноких випадкових знахідок, віднесених до кола “монголо-татарських старожитностей” елітного характеру, водночас виводить “присутність певного контингенту монголо-татарської залози”, мотивуючи її міркуваннями контролю “усієї підлеглої Звенигороду території” та “протидії відродженню могутності міста”⁷¹. Однак запропонована версія видається заснованою на неправомірно підібраних підставах. Не відомо, за яких обставин залучені при цьому предмети монгольського походження мали потрапити до звенигородської землі. Тому робити виходячи з них якісь дальші висновки неоправдано. Зовсім ні на чому не заснованим передбаченням видається запропонована версія про монгольську залозу та її функції. На українських землях такі гарнізони за умов того часу не зафіксовані й сумнівно, аби Звенигородові належалося бути винятком. Так само нічим не підкріпленим доміслом є згадане потенційне “відродження могутності міста”. Поява невдовзі в найближчій околиці Львова, радше, здатна заперечити таку можливість.

Проте могильники доводять продовження життя у знищеному місті. Сама їх наявність – навіть за відсутності докладніших і ширших відомостей з відповідного приводу – підказує висновок про триваліший процес своєрідного “перетікання” активності від знищеного історичного міста до його молодого сусіда-наступника в найближчій околиці й піднесення Львова на тлі поступового (і, мабуть, не без впливу його успіхів) занепаду давнього Звенигороду після руйнування 1241 р. За цими обставинами приховується безперечний істотніший факт найдавнішої історії Львова, через надто скупу їх вимову не здатний запропонувати жодних відомостей для якихось ширших міркувань стосовно відповідного аспекту ранніх кроків розвитку міста. Вірогідним видається винятково поступовий перехід вцілілого населення до нього.

Досвід монгольського нашествия, коли розташованих на узвишсях градів Крем'янець, Данилова та Холма⁷² завойовники не захопили, неминуче скеровує

Вепру // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2016. – Вип. 10: Святий Володимир Великий 1015–2015 / Відпов. ред. В. Александрович. – С. 128–134.

⁷⁰ Гупало В. Звенигород... – С. 10, 134, 137, 182, 185, 231, 233, 449, 456.

⁷¹ Там само. – С. 450.

⁷² Ипатьевская летопись. – Стб. 786 (“видивъ же Креманѣць и градъ Даниловъ . яко не возможно прияти емоу . и ѿиде”),

843 (“и созда градъ ингыи . егоже Татарове не возмогоша прияти . егда Батый всю землю Роускоюю поима”). Глибшого осмислення потребує також згадана монгольська відмова від захоплення Крем'янца та Данилова, нерідко цілком поверхово трактована як “невдача”. Чим викликане небажання Батия вдаватися до штурму обох укріплень? Чи справді відповідає дійсності твердження літописця, нібито вирішено, що їх неможливо

увагу до таких укріплень як фактору, здатного вплинути на вибір місця для майбутніх львівських фортифікацій – водночас не без аналогу, зрештою, у зовсім недавнього часу знаному літописному епізоді вибору місця для Холма⁷³, аналогом у такому контексті досі, здається не побаченим. Посилення уваги до відзначеного прикметного для оборонного будівництва часів короля Данила Романовича моменту позначене схильністю не враховувати очевидного його ширшого значення. Адже якщо Данилів та Стожок і Холм, справді, можна співвідносити зі своерідною вразливістю короля Данила Романовича на такі природні умови, то Крем'янець, цілком очевидно, належить до ранішого часу. Не варто також забувати й появи Холма в ще “передмонгольському” контексті.

Звичайно, між загибеллю Звенигороду та появою Львова мав пройти хоча й достатньо короткий, проте, все ж, – важливий у його конкретному навантаженні час, жоден факт з перебігу подій якого не зафіксований і внаслідок цього не відомий. Ця обставина здатна, зокрема, привернути увагу до ще однієї не зауваженої досі істотної проблеми початків Львова – їх не засвідченої у джерелах, проте від цього не менш очевидної хронології, визначеної протяжністю самого процесу будівництва та розвитку поселенської структури новозакладеного міста й резиденції. На жаль, стосовно цього періоду відомо тільки два певних факти. Найперше, літописний переказ стверджує існування самого міського поселення під такою назвою на час пожежі Холма 1256 р. Іншим є наявність у недавно закладеному місті значних, з огляду монгольських завойовників, фортифікацій, які вони вимагали зруйнувати 1259 р., що й було зроблено – князь Лев тоді “Лвовъ розмѣта”⁷⁴. Йдеться, найочевидніше, про укріплення – увага завойовників була прикута саме до них. Питання про них у дотеперішній літературі досі не стояло: дослідники згідно обмежувалися констатацією самого засвідченого в літописі факту знищення, не було зроблено спроб відшукати їх можливих слідів.

Втім, інтерес монголів до тогочасного львівського замку міг бути спровокований не тільки здогадною потенційною оборонною значимістю, яку в контексті новозаснованого за умов монгольської присутності міста завідомо скромнішого значення, звісно, не варто, однак, перебільшувати (не без очевидного “звичного” перенесення на ранній час відомостей уже пізнішого контексту). Повинно йтися, очевидно, водночас ще також і про інший, досі не зауважений сенс – новозакладене укріплення, уже на той час, безперечно, покликане було відігравати певну істотнішу роль у володіннях князя Лева Даниловича. Це видно з його ліквідації разом з іншими найважливішими пунктами Галицько-Волинської держави, до переліку яких належать Крем'янець і Луцьк князя

захопити? Радше, йшлося про відсутність наміру втягуватися до довготривалішої облоги обох невеликих фортець, завідомо не наділений якимось особливим значенням. Інакше виглядає холмська ситуація. Уже була нагода привернути увагу до того, що на холмському напрямку діяли не основні монгольські сили, а менший їх підрозділ – відгалуження головної армії з конкретним завданням, якому, звісно, не належалося довше затримуватися під тільки нещодавно закладеним віддаленим містом, хоч і резиденцією Данила Романовича: *Александрович В.*

Холм... – С. 167–168. Тому ніякого “чуда” в Холмі не те що не сталося, а й навіть не могло бути. Про холмські події як “чудо” писав: *Луцко В.* Літописне оповідання про місто Холм // *Український історичний журнал.* – 1997. – № 1. – С. 115. З цього приводу див.: *Александрович В.* Мистецькі сюжети холмського літопису князя Данила Романовича: нотатки до відчитання, сприйняття та інтерпретації джерела // *Український археологічний щорічник.* Нова серія. – Київ, 2009. – Вип. 13–14. – С. 44. Пор.: *Його ж.* *Холм... – С. 167–168.*

⁷³ *Ипатьевская летопись.* – Стб. 842.

Володимира Васильковича разом з його столицею Володимиром (спалений). Підлягали знищенню також укріплення столиці короля Данила Романовича – Холма, проте завдяки хитрості князя Володимира Васильковича їх вдалося врятувати⁷⁵. Уфортифікування Данилова і Стожка князя Лева Даниловича⁷⁶ знаходилися у немало віддаленій від Львова волинській околиці. Очевидно також, що вимога наїзників якоюсь мірою мала спрямовуватися ще й особисто проти князя Лева, оскільки йшлося про укріплені пункти його володінь.

Вказані при цьому місцевості відсилають до географії тогочасного княжіння Лева Даниловича. Показово, однак, що серед них не фігурує Перемишль, з якого, судячи з розглянутої першої зафіксованої військової кампанії зовсім молодого ще тоді, найстаршого на той час сина короля Данила Романовича, мала би починатися його кар'єра самостійного володаря. Не вказано також Белза, хоча вважається, ніби князь мав перейняти його невдовзі після Ярославської битви 1245 р.⁷⁷ Коли виходити від перелічених укріплень, Львів за тодішніх умов мав би виступати єдиним важливішим містом Лева Даниловича не тільки у відповідному історичному регіоні, а й володіннях загалом. А це логічно підказує, зокрема, очевидну особливу увагу початкуючого володаря до новозакладеного міста. Зі свого боку, до такого ж висновку схиляє й поява тут упродовж, щонайбільше, десятиліття перед 1259 р. укріплення, яке привернуло тоді увагу монголів як єдине у зазначеному регіоні. Саме це, мабуть, й повинно було спровокувати монгольський ультиматум. Не відомо, чому до поля зору при цьому не потрапили Перемишль та Галич. Навряд чи випадало би вбачати тут, нібито, “слабкість їх фортифікацій”⁷⁸. Принаймні, ще одразу ж після Ярославської битви монголи вимагали “дати Галич” й саме це мало спонукати короля Данила Романовича поїхати до Батия⁷⁹. Вимога Бурундая – однозначно – пропонує якийсь вибір, проте його мотиви – поза безперечним виразним спрямуванням проти князя Лева Даниловича та його володінь – залишаються невідомими.

Виходячи з викладених міркувань, випадало би вважати, що від самих початків князь повинен був приділяти новозаснованому Львову більше уваги як вірогідному – коли, навіть, не від самої його появи, то, цілком очевидно, – ще з-перед 1259 р. найважливішому, згідно з вимовою розглянутого монгольського акценту літописної статті 1259 р., центрові своїх земель. Власне ця обставина – належить здогадуватися – й мала визначити не зафіксований у джерелах і внаслідок цього не відомий у його конкретних виявах швидкий, випадало би закладати, розвиток новозаснованого міста на самих його початках.

Судячи з законічного літописного викладу про появу й стрімкий розвиток новозакладеного Холма та його активну розбудову, як випадає здогадуватися, упродовж 1240-х років⁸⁰, подібний темп для тогочасної Галицько-Волинської держави, радше, не мав бути чимось винятковим. Винятковою на холмському ґрунті виступає лише концентрація зусиль, викликана призначенням

⁷⁴ Ипатьевская летопись. – Стб. 850.

⁷⁵ Там же. – Стб. 849–850.

⁷⁶ Там же. – Стб. 849.

⁷⁷ Книш Я. Заснування Львова. – С. 9 (стверджено про належність Белзької землі до володінь князя “ще за життя батька і за певний проміжок часу до першої писемної згадки про Львів”); Войтович Л. Лев Данилович... – С. 61. Втім, йдеться винятково про

здогади, не підтвержені джерелами епохи.

⁷⁸ Книш Я. Початки Львова. – С. 9.

⁷⁹ Ипатьевская летопись. – Стб. 805–806.

⁸⁰ Там же. – Стб. 842–846. Найдокладніший аналіз викладеної на сторінках літопису ситуації див.: Александрович В. Холм... – С. 163–202; Його ж. Холмське будівництво... – С. 34–66.

новозакладеного міста, планами засновника щодо нього. Мабуть, раніше щось подібне певною мірою міг пережити й Угровськ, про теж короткотривалу, за вимовою скупих літописних переказів до його історії, розбудову якого так само немає практично ніяких відомостей, а археологічне його дослідження поки зупинено на початковій стадії⁸¹. Як виявляється з аналізу стосовно повніше задокументованого прикладу Холма, попри, ніби, не зовсім сприятливі зовнішні обставини, окреслені постійно присутньою монгольською небезпекою, хіба, щогілки на певний час віддаленою, бурхливий поступ визначали цілком особливі моменти виникнення й утвердження міста. Тому холмський досвід здатний підказати можливість чогось відповідного й на львівському ґрунті, цілком очевидно, – скромнішого характеру з огляду не тільки на відмінний статус обох міст та їх володарів. Розпочинаючи Холм, король Данило Романович мав за плечима тільки володимирський⁸² та, безперечно, ще скромніший – угровський досвід⁸³. У Лева Даниловича, звісно, була можливість користуватися не тільки накопиченим за той час потенціалом, а й кадрами, зокрема, випадало би здогадуватися, – холмськими, оскільки своїх власних у нього, особливо на початках розбудови новозакладеного міста, звісно, більше ще бути не могло.

Цей ще один не зауважений досі вірогідний аспект початкової львівської історії зайвий раз наочно показує усю непродуманість і поверховість звичного досі незрозумілого в його підставах відзначеного недалекогоглядного протиставлення короля Данила та його сина. Насправді ніяких аргументів для такого бачення немає й на початках Львів, природно, мав будуватися не без вірогідної особистої участі короля і навіть – видається цілком ймовірним – його холмських кадрів. Власного кадрового забезпечення, до якого у колі Романовичів відсилає znana одинока літописна згадка 1276 р. про хитрого мужа Олексу, який споруджував “города” князям Василькові Романовичу та його синові Володимирові Васильковичу⁸⁴, у князя Лева на самих початках у достатній кількості, як уже відзначено, найвірогідніше, ще мало і не бути. У цьому здатний перекопати достатньо молодий вік князя навіть на першу половину 1250-х років, не кажучи про попередні десятиліття, внаслідок якого власною розбудованішою будівельною інфраструктурою з відповідними кадрами він розпоряджати тоді ще не мав. Ймовірність залучення, умовно кажучи, “холмських” кадрів видається достатньо вмотивованою, особливо з огляду на щойно не так давно заново⁸⁵ “відкрите” існування головного комплексу сакральних споруд Холма вже перед початком осені 1253 р.⁸⁶ Так би виглядало, що найважливіші робити в столиці короля Данила на той час уже мали завершитися й зайняті

⁸¹ Найдокладніший досі огляд відомостей щодо Угровська див.: *Александрович В. Угровський епізод // Александрович В., Войтович Л. Король... – С. 81–95.*

⁸² *Александрович В. Князь володимирський. – С. 61–74.*

⁸³ *Його ж. Угровський епізод. – С. 81–95.*

⁸⁴ *Ипатьевская летопись. – Стб. 876.*

⁸⁵ Першим про них принагідно згадав ще Михайло Грушевський (*Історія... – Львів, 1905. – Т. 2: XI–XIII вік. – С. 382*), проте його побіжного зауваження “не побачено”, див.: *Александрович В. Сztuka XIII-wiecznego*

Chełma. Zasadnicze problemy badawcze // Do piękna nadprzyrodzonego. Sesja naukowa na temat rozwoju sztuki sakralnej od X do XX wieku na terenie dawnych diecezji chełmskich Kościoła rzymskokatolickiego, prawosławnego i grecko-katolickiego. – Chełm, 2003. – Т. 1: Referaty. – S. 56.

⁸⁶ У новітній літературі вперше на нього на прикладі собору вказано: *Александрович В. Холмська ікона Богородиці (Історичні та культурологічні студії. – Т. 1). – Львів, 2001. – С. 34.* Існування на той час комплексу холмських храмів вперше відзначено: *Ejusdem. Sztuka... – S. 56.*

на них кадри могли, певною мірою, – “вивільнитися”. Принаймні, за свідченням літописця, Холм мав бути споруджений ще до Ярославської битви 1245 р., коли король “иде же в Холмъ . с колодничи многими . иже бѣ создалъ самъ”⁸⁷. Водночас, немає свідчень їх зайнятості при будівництві “городів проти безбожних татар”, як це невдовзі відзначив літописець, розповідаючи про спалену й не відбудовану холмську вежу⁸⁸. Навпаки, з появою після ярославської перемоги татарських послів король, за словами літописця, “быѣ в печали велицѣ . зане не оутвердилъ бѣ землѣ . еѣ городами”⁸⁹. Й саме цю обставину літопис, як уже зазначено, подає головним мотивом рішення їхати до Батия.

Можливо, це не зауважене досі в такому контексті свідчення здатне приховувати ще один аргумент на користь інтенсивної розбудови Холма, спорудження якого мало поглинути всі головні зусилля першої половини 40-х років. Тому було б логічно припустити появу Львова власне в контексті заходів з “утвердження землі городами” в найближчі роки після повернення з поїздки до Батия, коли король Данило Романович у пошуках способів протистояння найзникам мав докластися до направи відзначеної упущеної можливості. Поява укріплень новозакладеного Львова в такому контексті логічно пояснює й увагу до них монголів 1259 р. Водночас сприйняття відповідних обставин здатне вказати на потенційну можливість більшої причетності короля до появи Львова, ніж це схильна допускати новітня, історіографія⁹⁰.

У наведеному зіставленні скупих задокументованих фактів стосовно тогочасної будівельної активності у колі короля Данила Романовича здатний приховуватися якийсь не відомий нам окремих потенційний аспект ранньої історії Львова. Принаймні, якщо джерела не зберегли ніяких переконливих свідчень причетності короля до початків міста, то ширший контекст епохи на тлі молодості князя Лева Даниловича визначають поверхову безпідставність намагань не визнавати участі короля при, звичайно, очевидній відсутності належних аргументів для її можливого конкретизування. Є також позадискусійним, що за знаних обставин останнього періоду життя короля – шахеста Куремси, знищення Холма та нового монгольського набігу Бурундая про якийсь безпосередній стосунок на той час твердити не випадало б. Хоча літопис у лаконічній розповіді про вежу холмської резиденції, прояснюючи, що її не відновлено після спалення 1256 р. через зайнятість спорудженням інших укріплень – “бѣ бо грады инѣи жижаи противоу безбожнѣмъ Татаромъ”⁹¹. “иже созда города многи”⁹² відзначено також у короткій посмертній літописній похвалі. Оскільки про самі початки міста – за винятком двох найраніших згадок у літописному викладі – нічого не відомо, не варто дивуватися відсутності будь-яких вказівок на причетність до його появи короля Данила Романовича. Об’єктом подиву випадало би визнати, радше, недобачування потенційної можливості такого стосунку з огляду на молодість сина та ширший контекст ситуації. А наступні десятиліття мали вже остаточно закріпити Львів у статусі міста князя Лева, з яким воно надалі і функціонувало в історії⁹³.

Наведений висновок про безперечну особливу увагу князя Лева Даниловича до названого на його честь новозакладеного міста від самого початку здатний

⁸⁷ Ипатьевская летопись. – Стб. 805.

⁸⁸ Там же. – Стб. 845.

⁸⁹ Там же. – Стб. 805–806.

⁹⁰ Див.: Войтович Л. Лев Данилович... – С. 56–57.

⁹¹ Ипатьевская летопись. – Стб. 845.

⁹² Там же. – Стб. 862.

⁹³ На цій обставині наголосив: Войтович Л. Лев Данилович... – С. 56–57.

входити, однак, чого дотепер не зауважено, у виразне протиріччя зі званою, хоча й зафіксованою уже за стосовно новіших часів зусиллями тільки львівського хроніста другої половини XVII ст. Юзефа Бартоломея Зіморовіча добре відомою у новітній літературі історіографічною традицією, згідно з якою князь із двором мав переїхати сюди, нібито, щойно 1270 р.⁹⁴, тобто, через десятиліття після знищення на вимогу монголів первісного укріпленого “города” на Високому замку. Наведене повідомлення збереглося в переказі XVII ст., проте його схильні використовувати як, нібито, цілком достовірний факт, не вдаючись до належного заглиблення до характеру та вимови самого свідчення разом з контекстом, у якому його оприлюднено. При звичному, здебільшого, немало механічному повторенні відповідної літературної версії зазначеного очевидного протиріччя досі, звичайно, не зауважено. Тексту львівського хроніста теж ніхто докладніше не розглядав – немов незмінно спрацьовував принцип знаменитого жарту, згідно з яким “порядна і неупереджена людина вірить у все, що їй говорять і що написано” (Франсуа Рабле). Сам Ю. Б. Зіморовіч твердив, ніби свої відомості він мав почерпнути з певного “руського рукопису”, обірваного на констатації перенесення до Ченстохови з Белза 1382 р. званої ікони Богородиці з Емануїлом.

Проте поданий, нібито, в перекладі львівського хроніста “давній” текст нічим не здатний нагадати української писемної традиції як княжої доби, так і пізнішого часу. Він пропонує набір показових тверджень, серед яких однозначно переважає завідомо немислима в такому наповненні не тільки для тогочасної “руської” культури, а й “руської традиції” загалом недалеко, новітнього походження польсько-католицька апологія. Про князя Лева в ньому подано тільки цілком апокрифічну інформацію, нібито батько віддав його татарам у заручники й у них він призвичаївся до всіляких дикостей, внаслідок чого подібністю до звичаїв дикого народу легко мав притягувати до себе людей⁹⁵. Уже одна ця фраза вказує ніяк не на руський контекст “джерела”, а виразно продовжує іншу – зафіксовану на самих актуально доступних початках знаним описом “звірств” князя Романа Мстиславовича у польського хроніста Вінцентія Кадлубека⁹⁶. Коментувати таку тенденцію не випадало б. Щобільше, значна частина цього цілком очевидного новішого походження літературного тексту відведена не князеві та його діяльності, а сповненій – у переконанні Ю. Б. Зіморовіча – справжнього католицького благочестя княгині Констанції, потрактованій, як йому вдалося, не матір’ю (sic!), а мачухою (sic!) князя Лева, – ще одне вимовне (в очах автора) доповнення до послідовно “звірячо акцентованого” образу князя. Констанція, виявляється, ніяк не могла його народити (!), бо інакше з її молоком звір перетворився б на ягня (!). Красномовний доказ “усіх вимовних ознак” твердженого нібито “руського” походження використаного рукопису цілком очевидний. Відзначена на тлі “пасерба” “порядністю звичаїв та благочестивим життям”, гадана мачуха мала втішатися “за її виняткову побожність і милосердя” рідкісним пошануванням описаної “звірини” в особі князя Лева. Черговим очевидним апокрифом щодо знаних фактів історії Львова сприймається твердження про початки спорудження уже тоді під опікою княгині монастирів домініканців та францисканців, чому князь не мав противитися через... зайнятість розбудовою міста⁹⁷! Цю цілковито

⁹⁴Таку традицію зафіксував: *Zimorowicz J. B. Opera quibus res gestae urbis Leopoldis illustrantur* / Ed. C. Heck. – Leopoli, 1899. – P. 41.

⁹⁵*Zimorowicz J. B. Opera...* – P. 40.

⁹⁶*Magistri Vincentii dicti Kadlubek Chroni-*

ca Polonorum / Wyd. M. Plezia // *Monumenta Poloniae Historica series nova.* – Kraków, 1994. – T. 11. – S. 179.

⁹⁷*Zimorowicz J. B. Opera...* – P. 48. Насправді, попри давнішу монастирську традицію,

примітивну, й недалеко польсько-католицьку апологію завершує розлога, знову ж таки “католицька”, розповідь про вивезену з Белза іконе Богородиці з Емануїлом, призначеної згодом стати головною святинєю Польщі (настілки, зрештою, правдива, як і все викладене перед нею). До того ж, як відомо, Белзька ікона в її знаній від другої половини XV ст. історії⁹⁸ нічим не пов'язана зі Львовом. Насправді у Львові була своя, окрема шанована ікона – в монастирі домініканців, яку новіша монастирська традиція схильна була співвідносити з князем Левом⁹⁹ (Гданськ, костюл святого Миколая), за новішими дослідженнями намальована у Венеції в середині XIV ст.¹⁰⁰ У викладі Ю. Б. Зіморовіча обидві реліквії латинської релігійної культури в зовсім незрозумілий спосіб... об'єднано в одну. Як це могло статися за часів, коли їх шанування набуло немало розголосу, – гадати не випадає. Проте такий аж надто вже несподіваний хід викладеної “історії”, може, навіть, чи не найнаочніше здатний показати проблему достовірності повідомлень львівського хроніста та автентичності наведених у його тексті фактів.

Попри явно апокрифічний характер у такому торжествуючому католицько-релігійному забарвленні, отже, фактично, безперечно цілковиту апокрифічність усього відповідного тексту загалом, ця аж надто відверто фантастична розповідь “на безриб'ї” в окремих як з різних оглядів “привабливіших”, так і “потрібніших” для поодиноких навіть новітніх авторів твердженнях і далі сприймається достовірною, а певні наведені в ній факти подаються не просто гідними довіри. Їх залюбки висмикують із загального послідовно фантастичного контексту навіть як немовби твердо встановлені та подають такими ще й у новітній літературі.

Одним з таких наділених безперечною “привабливістю” сюжетів є коротка розповідь про спорудження обох львівських замків. Однак, про будівництво Високого замку, як і в інших місцях тексту, при цьому, насправді, не сказано нічого конкретного, окрім того, що його побудовано, згідно з вимовою латинської копії оригінального тексту, “*de trahibus ibidem caesis*”¹⁰¹. У новішому українському перекладі за одним з давніших трактувань наведений зворот відтворено як “кам'яних брил там же ж виламаних” відповідно до прийнятого сприйняття першого слова наведеного тексту¹⁰². Однак, на терені Високого замку... взагалі немає покладів каменю, а, щобільше, – придатного для використання при зведенні фортифікацій. Тому, очевидно, загадкове “*de trahibus*” новіших списків тексту львівського хроніста належалося б логічно тлумачити як “*de tramibus*” – дерев'яних балок зі зрубаних на місці дерев¹⁰³. Проте не випадало би тратити зусилля на доведення того очевидного факту, що чималий ансамбль забудови не міг бути зведений з вирубаного винятково на місці дерева. Сумнівно, аби будівельна практика взагалі могла знати подібні факти, отже, перед нами ще один явний, так само новішої дати апокриф.

немає підстав твердити про існування обох монастирів уже в так ранній час: відповідний погляд склався у монастирському середовищі пізно й за вразно “зацікавлених” обставин, див.: *Козубська О.* Львівська легенда княгині Констанції // *Княжа доба: історія і культура.* – Львів, 2007. – Вип. 1 / Відпов. ред. Я. Ісаєвич. – С. 100–104.

⁹⁸ Публікацію найдавніших текстів див.: *Rozanow Z., Golonka J., Kowalewicz H.* *Najstarsze historie o czestochowskim obrazie Panny*

Maryi. XV i XVI wiek. – Warszawa, 1983.

⁹⁹ *Okolski S.* *Russia florida rosis et liliis...* – Leopoli, 1646. – Р. 185. Тут вперше подана як ікона святого Луки: *Ibidem.* – Р. 197.

¹⁰⁰ *Александрович В.* Дар Львова. – С. 44, 45 (іл.).

¹⁰¹ *Zimorowicz J. B.* *Opera...* – Р. 41.

¹⁰² *Зіморович Б.* *Потрійний Львів Leopoli Triplex.* – Львів, 2002. – С. 50.

¹⁰³ Так, зокрема, потрактував відповідне поняття: *Ісаєвич Я.* Початки Львова. – С. 292.

До того ж, зазначені будівельні заходи князя ще й подано тільки перейнятими, нібито, зі звичної практики “усіх панів”, які “турбуючись про беззахисний люд”, мали зводити укріплення на високих пагорбах, або ж між недоступними болотами¹⁰⁴. Таке твердження пізнього хроніста, попри найвиразніше зацікавлене применшення постаті самого князя, за конкретним наповненням, якнайочевидніше, здатне відображати щойно набагато новіші часи домінування у регіоні “панів”, яких за князя Лева Даниловича й у такому сенсі, як відомо, не те що не було, а й бути не могло. З цього огляду запропонована розповідь так само не має нічого спільного із загально визнаними історичними реаліями епохи як додатковий доказ винятково апокрифічного походження викладеної історії.

Вказана ситуація здатна приховувати й ще один теж досі не зауважений істотний момент: якщо князь із двором, справді, мав перебратися до Львова щойно 1270 р., то де йому – згідно з логікою відповідного твердження – належалося резидувати до того¹⁰⁵, насамперед після одруження 1246 чи наступного року? З цього приводу немає жодних вказівок джерел, що, звичайно, не означає відсутності самої проблеми. Не випадало би, звісно, так само гадати, наскільки і в чому вона повинна стосуватися найдавнішого періоду історії Львова. Про перенесення княжого двору до нього, нібито, щойно 1270 р. уже йшлося.

Зрештою, проти неї можна навести й ще один важливої вимови аргумент. Як уже йшлося, розглянута ситуація 1259 р. здатна послідовно вказати вже на тогочасний Львів як осередок володінь князя Лева Даниловича. Тому, очевидно, насправді головна резиденція так само повинна була знаходитися у місті вже на той час. Отже, 1270 р. повинен бути наділений якимось іншим наповненням, ніж перенесення княжого двору, що, знову ж, так само вказує на сумнівність розповіді Ю. Б. Зіморовича в одному з найістотніших її моментів. Оскільки відображена на різні способи новіша традиція відсилає до заснування цього року міста, мабуть, у ній випадало би вбачати вказівку на появу (закладення) саме тоді пізнішого історичного Середмістя, вже за магдебурзьких часів утвердженого в значенні міського центру Львова – власне міста. Хоча, за нинішнього стану вивчення території магдебурзького Середмістя, не випадало би відкидати можливості його започаткування ще за часів князя. Проте не зафіксованого джерельного забезпечення пізні перекази з відповідного приводу не випадало би визнавати аргументом належної сили переконання.

На апокрифічності аналізованого тексту львівського хроніста в контексті реалій епохи князя Лева Даниловича наголошує й показує у його вимові твердження про негайне перенесення до новозбудованого Високого замку усіх скарбів, “не покладаючись більше ані на Київську, ані на Галицьку твердині”¹⁰⁶. Загально відомо, однак, що князь ніяк не міг “покладатися” на Київ, оскільки той за відповідних часів не належав до його володінь. “Могутня Галицька фортеця” для періоду князя Лева теж здатна відображати ситуацію, аналогічну до зазначеної з “панамі”, від яких князеві, нібито, належалося навчитися будувати фортеці. Сам перелік згаданих скарбів – “дорогоцінні клейноди руських князів, митри чи корони, обсіпані перлами, княжі трони, пурпурові шати,

¹⁰⁴ Zimorowicz J. B. Opera... – P. 41.

¹⁰⁵ Можна зустріти вказівку на Перемишль (Войтович Л. Лев Данилович... – С. 158) та перенесення столиці до Львова щойно на початку 1270-х років, проте вона

нічим не підтверджена й через те виступає винятково ремінісценцією гаданих перемишльських початків біографії князя та не враховує статусу Львова, засвідченого ситуацією 1259 р. (див. вище).

¹⁰⁶ Zimorowicz J. B. Opera... – P. 47.

щедро розшиті золотом і перлами” – теж не пропонує нічого такого, що можна було б віднести до прийнятних для епохи реалій, а навіть реалій загалом, оскільки ні ті, ні ті в множині, як відомо, не існують. Щобільше, він позначений очевидною наївністю елементарної необізнаності у віддаленій епосі, оскільки розважати над численними княжими коронами і тронами, звісно, не випадало б ніяк. Потенційну достовірність наведеного переліку ще краще характеризує показове продовженням зі ствердженням: “У цих же скарбницях знаходилися трофеї, що від початку міста татари були взяли від поляків”¹⁰⁷. Звісно, не випадало би й навіть немає сенсу дошукуватися відповіді, чому і на який спосіб награбовані “скарби” з татарської здобичі від поляків мали потрапити до “скарбниць” князя Лева й знаходитися у них, оскільки йдеться, звичайно, про зовсім інший рівень логіки. Досить уже самого твердження, нібито, “скарби”, які татари мали грабувати в поляків, після закладення Львова повинні були осідати саме в ньому. Сенс і спрямування наведеного польського “жалю”, звичайно, в іншому. Їх визначило очевидне прагнення ще раз показати знайому нам “звірину” в її контактах з татарами, хоча цього разу прямо про це, ніби, й не йдеться. Зрештою, навіть уже самі княжі скарбниці – в множині – засвідчують віддалену апокрифічність сумнівного викладу з-поза кола потенційних автентичних свідчень з епохи, про яку оповідач явно не мав жодного уявлення. Реальною підставою тут, мабуть, покликані були стати якісь зовсім глухі “жадібні” плітки стосовно фантастичних багатств руських князів.

Львівський хроніст, звичайно, не знав літопису й зайве розважати, що запропонована в його викладі хронологія ніяк не узгоджується з цілком певним літописним переказом про спорудження перших укріплень Високого замку за князя Лева ще перед 1259 р., коли їх знищено на вимогу монголів. Так само нічим не підтверджена теж сповнена виразної наївності вказівка, нібито “княжа служба” оселилася на терені між обома замками “у побудованих поспіхом будинках”. Вона не тільки не відображає реальної просторової структури ново-закладеного міста¹⁰⁸, а й явно схильна применшувати його розвиток від самого початку як повноцінного міського організму. Виявляється, зокрема, ніби ново-засноване місто повинна була заселяти винятково... “княжа служба”, що цілковито ігнорує звичний спосіб зародження і розвитку міст, не враховуючи зовсім також звичайної за таких обставин структури міського населення. Окрім того, “побудовані поспіхом будинки” наділені неодноразово відзначеною знаною тенденцією применшення й упослідження володаря зі “службою”, осілою у “будівлях” навіть ще й поспіхом будованих¹⁰⁹... Про відображення у наведеному “факті” конкретики не тільки планувальної структури міста, а й його історії твердити тим більше не випадало б.

Ю. Б. Зіморівіч приписав князеві Левові спорудження також Низького замку, так само не подаючи при цьому ніяких докладніших відомостей про нього. У його викладі мало б виглядати так, нібито князь з двором повинен був “витримати” у зовсім непридатному для проживання Високому замку лише рік й після цього перебрався до спеціально зведеного для себе Низького замку¹¹⁰.

¹⁰⁷ Zimorowicz J. B. Opera... – P. 47.

¹⁰⁸ Не вдаючись до цієї окремої та немало дискусійної проблеми ранньої історії міста, можна відкликатися до новішого огляду відповідної проблематики: Діба Ю. Планувальна структура давнього Львова // Історія

Львова... – С. 72–74.

¹⁰⁹ Новіший український переклад взагалі вживає тут поняття “халупа”: Зіморівіч Б. Потрійний Львів... – С. 50.

¹¹⁰ З новішої літератури про Низький замок, яка, звісно, стосується, найперше,

Безперечно, ця версія не менш апокрифічна, ніж увесь виклад львівського хроніста загалом. Принаймні, ніяких відомостей про існування Низького замку вже за часів князя Лева немає. Мартін Груневег, який писав задовго до Ю. Б. Зіморовича й викладав традицію, поширену у Львові ще перед кінцем XVI ст., взагалі твердив про Високий замок як єдину княжу резиденцією у місті¹¹¹.

Отже, підводячи підсумки докладнішого розгляду розповіді Ю. Б. Зіморовича, доводиться визнати її цілковито довільний – щодо задокументованих скромних реалій та загального контексту епохи – характер, внаслідок якого вона як джерело до найранішої історії Львова не надається для використання зовсім¹¹². А практиковане досі звичне висмикування із загального тексту розповіді окремих “потрібних” – на переконання того чи іншого автора – свідчень, звичайно, рано чи пізно мусить бути визнане неприйнятним...

Тому міркування про початки княжого Львова повинні бути, насамперед, очищені від набору різнорідних “фактів”, не здатних мати жодного стосунку до його історії на зразок відомостей з розглянутого пізнього цілковито апокрифічного викладу Ю. Б. Зіморовича. Інший напрям актуального оновлення уявлень – залученням тих аспектів ширшого історичного контексту, які досі з різних причин не привертали уваги, або ж не викликали належного, відповідно до їх вимови, зацікавлення.

Перший крок у зазначеному напрямі повинен, однак, бути пов’язаний з докладнішим, на актуально можливому рівні наукового досвіду осмисленням окремих загальновідомих обставин початкового періоду історії міста. З чим здатний співвідноситися сам його вибір на центр володінь молодого князя Лева Даниловича? Мабуть, не останню роль при цьому повинен був відіграти у справжній вимові все ще не побачений той факт, що його батько так само заснував “свою” столицю, полишивши батьківський Володимир молодшому братові, перенісшись до новозакладеного Холма. Львів так само виступає такою ж “ною столицею”, тому немає підстав відкидати можливості відображення у його появі коли не невідомої нам певної ширшої тенденції, то, принаймні, дії аналогічних чи, бодай, – близьких чинників. Оскільки на час появи міста сам князь Лев мав бути ще в достатньо молодому віці, зазначена обставина здатна виступити

пізніших часів, див.: *Markowski F. Nizki zamek we Lwowie // Kwartalnik Architektury i Urbanistyki. – Warszawa, 1972. – T. 17, zes. 3. – S. 177–208; Могитич Р. Низький замок у Львові. До питання реконструкції первісного вигляду // Вісник інституту “Укрзахідпректреставрація”. – Львів, 2000. – Ч. 11. – С. 49–58.*

¹¹¹ *Исаевич Я. Найдавніший історичний опис Львова // Його ж. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. – Львів, 1996. – С. 145; Die Aufzeichnungen des Dominicaners Martin Gruneweg (1562–ca.1618) über seine Familie in Danzig, seine Handelsreisen in Ost-europa und sein Klosterleben in Polen / Almut Bues (Hg.). – Wiesbaden, 2008. – Bd. 1 (Deutsches Historisches Institut Warschau. Quellen und Studien. – Bd. 19, 1). – S. 656.*

¹¹² Новіші критичні звернення до окремих аспектів цього історичного твору див.: *Осі-*

*пяк О. Л. Винайдення престижних предків у контексті світогляду міського патриціату Львова XVII ст.: “перші німці” та “двозначні вірмени” в “Потрійному Львові” Ю. Б. Зіморовича // Український історичний журнал. – 2013. – № 5. – С. 169–208; Його ж. Соціальна циркуляція минулого й історичні уявлення на макрорівні: вигадане військове співробітництво вірмен із татарами на службі у князя Лева Даниловича в “Потрійному Львові” Ю. Б. Зіморовича (1660-ті рр.) // Український історичний журнал. – 2015. – № 6. – С. 131–153. Пор. також: *Шевченко-Савчинська Л. “Leopolis Triplex Czyli Kronika Miasta Lwowa” – Зіморовичів міф Львова? // Український медієвістичний журнал. – Львів, 2016. – Вип. 1. – С. 75–87. Заснований на аналізі автентичних джерельних переказів погляд на княгиню Констанцію див.: *Козубська О. Львівська легенда... – С. 100–105.***

одним з факторів, покликаних свідчити за можливістю причетності до початків Львова короля Данила Романовича. Принаймні, взорування щодо цього на попередньому холмському досвіді мало би видаватися цілком вірогідним.

Очевидно, можна здогадуватися, що одним з факторів, здатних вплинути на утвердження нового міста, був досвід недавнього монгольського нашествия. Літописець послідовно наголосив на врятуванні на початку 1241 р. розташованих на узвишсях сусідніх Крем'янця і Данилова¹¹³ і вказав на ту ж причину, завдяки якій, вслід за ними, вистояв також новозаснований Холм¹¹⁴. Усі наведені приклади вказують на стійке сприйняття відповідного фактору в середовищі короля Данила Романовича. З цього огляду узвишся пізнішого Високого замку, звичайно, не могло не привернути уваги. Особливо, на тлі пам'ятної катастрофи сусіднього Звенигороду. Втім, судячи з давнішої історії вибору місця для Холма¹¹⁵, у достовірності якої навряд чи випадало би сумніватися¹¹⁶, король Данило Романович мав бути наділений певною вразливістю на подібні природні властивості, що, зокрема, підтверджує і не зафіксований у літописі вибір місця для згаданих Данилова та Стожка. Пам'ятний досвід періоду нашествия Батия, зі свого боку, видається, здатний був тільки підсилити відповідну давнішу вразливість, продиктовану міркуваннями пошуку додаткового природного захисту. Тому в цій обставині теж випадало би вбачати досить вірогідний слід присутності в появі Львова самого короля, який, звичайно, не міг не знати відповідного терену. Посереднім свідченням на користь такої можливості варто сприймати літописний переказ про невдалу облогу Звенигороду 1237 р.¹¹⁷

Є у не відомій нам історії появи Львова й ще один істотний момент, пов'язаний з ширшим географічним контекстом його розташування. Судячи з монгольської вимоги 1259 р., Львів уже на той час склався і далі розвинувся як найбільший і найважливіший укріплений пункт у тому регіоні, де, із загибеллю Звенигороду, подібних осередків більше не було. Тому спадкоємність між ними видається цілком очевидною. І тільки домінування у дотеперішній літературі задавненого, літописного за його родоводом викладу, заснованого на лінійному принципі побудови історії через переказ поодиноких фактів, привело до упуцнення цієї очевидної обставини, безпосередньо не зафіксованої в автентичних джерелах епохи.

Внаслідок відсутності будь-яких докладніших відомостей до найдавнішого періоду історії міста, немає підстав для суджень, чи воно розвивався у своєму знаному статусі від самого початку, чи в його початковій історії, як і в задокументованій історії Холму, що з'явився як "градец мал", якого невдовзі змінив "иний град", теж повинна була відбутися якась переміна. Зазначене питання варто, звичайно, мати на увазі, хоча недовготривалість найдавнішої історії на тлі цілковитої відсутності джерел до її перебігу не вселяють надії на можливість з'ясування таких тонкощів.

До зовсім не зафіксованих у джерелах аспектів початкової історії міста належить і проблема його найдавніших храмів. Єдине, що тут видається певним на актуальному етапі осмислення досвіду епохи, – входження Львова разом з Холмом та Перемишлем до групи трьох міст княжої доби, у яких при дорозі до

¹¹³ Ипатьевская летопись. – Стб. 786.

¹¹⁴ Там же. – Стб. 789.

¹¹⁵ Там же. – Стб. 842.

¹¹⁶ Як уже була нагода привернути увагу, на час укладення відповідної літописної

розповіді ще повинно було бути немало потенційних свідків описаного вибору місця: *Александрович В. Холм... – С. 166.*

¹¹⁷ Ипатьевская летопись. – Стб. 776.

замку знаходилася Миколаївська церква¹¹⁸. Як переконає заставка гравера Івана Глинського з похоронною процесією до львівського видання Требника 1668 р.¹¹⁹, на той час церква ще цілком зберігала свій первісний характер. У скромному графічному відтворенні вона зафіксована як притаманний раннім часам викладений з обтесаних кам'яних блоків невеликий одноверхий храм у традиціях “галицького” мурованого церковного будівництва княжої доби. За свідченнями скупих писемних джерел, у середині 1660-х років його мали відновлювати¹²⁰. Проте після спроб, які, очевидно, не завершилися бажаним результатом, церкву розібрали й 1701 р. на її місці завершили нову, існуючу донині споруду. Певні відомості про найдавніший храм не збереглися, хоча він і фігурує в одному з численних фальсифікатів грамот князя Лева під 1292 р.¹²¹

Традиція вказує на походження з княжої доби й інших найдавніших львівських храмів, проте ніяких надійніших підстав для співвіднесення їх з початками міста немає. Тим більше не випадало би вбачати вірогідність їх появи вже упродовж початкових десятиліть історії Львова.

Проблема храмів, поряд з матеріалами археологічного походження, пропонує вірогідний акцент мистецької історії міста як однієї з найменше знаних не лише на самих початках, а й упродовж наступного тривалого часу сторони його традиції¹²². Одиноке вірогідне відкликання до малярського досвіду міста часів князя Лева Даниловича зберегла постать Емануїла в іконі Богородиці на престолі з Емауїлом та архангелами Михаїлом і Гавриїлом з Троїцької церкви давнього підльвівського села Гамулець, уже віднесеного до міста (Львівський музей історії релігії)¹²³. Цей скромний уже нині мистецький акцент здатний стати ще одним аргументом на користь особливої ролі епохи князя Лева Даниловича в еволюції історичного перемишльсько-львівського регіону.

¹¹⁸ Цю особливість церковної історичної географії трьох важливих західноукраїнських міських осередків зауважено спершу на прикладі Львова та Холма: *Aleksandrowycz W. Sztuka... – S. 57*. Контекст присутності миколаївських храмів у всіх трьох осередках додано: *Його ж. Przemysł wczesnośredniowieczny: “труднощі” польської історії та археології на тлі “успіхів” у “zacieraniu ukraińskich śladów”* [рец. на кн.:] *Przemysł wczesnośredniowieczny / Redakcja naukowa Ewa Sosnowska (Origines Polonorum. – Т. 3). – Warszawa, 2010. 482 s., il. // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2012. – Вип. 6 / Відпов. ред. В. Александрович. – С. 333. Пор.: Його ж. Княжа церква святого Миколи у Львові в гравюрі 1667 року // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2008. – Т. 255: Праці Комісії архітектури та містобудування. – С. 26.*

¹¹⁹ Требник. – Львів, 1668. – Арк. РЧГ (*Запаско Я., Ісаєвич Я.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. – Львів, 1981. – Кн. перша: 1574–1700. – № 449). Під зазначеним оглядом заставка найдокладніше розглянута: *Александрович В.* Княжа церква... – С. 24–29.

¹²⁰ Архив Юго-Западной России. – Киев,

1904. – Ч. 1, т. 12. – С. 265 (ухвала Успенського братства на зібранні 11 березня 1669 р. виділити Миколаївському братству 100 золотих “na poratowanie cerkwi”).

¹²¹ Новіше видання з коментарем та давнішою літературою див.: *Купчинський О.* Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004. – № 11. – С. 533–559.

¹²² Львівське малярство за поодиноким збереженими в сільських церквах львівської околиці іконами простежується від зламу XIV–XV ст., а найдавнішим його зразком є “Преображення” з церкви святого Георгія у селі Вільшаниця Яворівського р-ну (Національний музей у Львові імені [митрополита] Андрія [Шептицького]), див.: *Гелитович М.* Українські ікони XIII – початку XVI століть зі збірки Національного музею у Львові імені Андрія Шептицького. – Київ, 2014. – Кат. № 16. Докладніше про нього див.: *Александрович В.* Дар Львова. – Львів, 2014. – Вип. 1: Мистецтво XIII–XVI століть. – С. 48. – Іл. I–VI

¹²³ *Александрович В.* Ікони часів князя Лева Даниловича // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця

Початок цієї епохи збігом обставини співпав з початком історії Львова. Проте навіть сам молодий князь на сторінках літопису зафіксований надто скромно. Про вступний період існування самого міста джерел, фактично, немає. Закономірний інтерес до Львова, визначений його пізнішим становищем у регіоні, привів до переваги у літературі здогадів навколо заснування та найдавнішого етапу існування міста. Їх супроводить також використання окремих фактів з арсеналу знаної зі своєї нерозбірливості історіографічної традиції, перемішування нечисленних відомих достовірних фактів з легендами та видуманими переказами різночасового походження. Однак рано чи пізно доведеться погодитись з тим, що збігом обставин надто багато в найдавнішій історії Львова залишається поза завісою доступності. І не робити переконаної міни, нібито ситуація має виглядати інакше. Зрештою, той Львів, скромно відображений автентичними свідченнями епохи, від цього нічого не втрачає. Навпаки, його справжнє обличчя немало затьмарюють як успадковані, так і нововигадані факти та безпідставні домисли. В історіографії вони сприймаються неодмінним обтяженням минулого, давніших етапів скромнішого за заглибленням до традиції її осмислення. Проте це якраз та спадщина, що від неї – якою б привабливою вона не була б – належить відмовлятися...

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України

XVIII ст.). – Київ, 2011. – Вип. 11. – С. 314; *Його ж. Дар Львова.* – С. 60. Як переконують новіші дослідження, усі найстарші західно-українські ікони перемишльського кола

співвідносяться з часами князя Лева Даниловича, проте докладніших відомостей про їх походження немає, див.: *Його ж. Ікони часів князя...* – С. 307–326.